

A Lőre tolt helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

2

Majoros Sándor
novellája

6

Magyar irodalomról
Szócs Gézával

10

A magyarság
helyzete
Jugoszláviában

2019. április 20. II. évfolyam 4. szám

Alvó titánok - Egyszer visszatérő

tárca

„NINCS ITT. FELTÁMADT!” Orcsik Károly

Véget ért a nagybőjti idő, és elérkezett húsvét, amikor Krisztus feltámadását ünnepli a kereszténység. A negyvennapos készüllet ideje alatt átméltuk Jézus Jeruzsálemben vezető útját, nagypénteken pedig újraéltük Jézus szenvedéstörténetét. A keresztútjárás ősi hagyománya hozzásegített minket ahhoz, hogy rögzös életutunk történéseit párhuzamba állíthassuk a Megváltó szenvedésének stációival.

Felidéztek magunkban, mikor és miért roskadtunk össze a kereszt súlya alatt, de azt is, miként sikerült feltápáskodnunk az út porából, hogy folytathassuk életünk küzdelmes napjait céljaink megvalósítása felé. Keserűen gondoltunk a fölöttünk kimondott igazságtalan ítéletekre, eszünkbe jutottak gaz árulók és hűtlen barátaink. Ugyanakkor szívből hálát adtunk azokért a cirenei Simonokért és Veronikákért, akiket a Mindenható gondviselése hosszabb-rövidebb időre zarándoktársainkká rendelt életünk útján. Mert hívó emberként tudjuk, hogy nem a vakszerencse folytán találkoztunk velük éppen abban az élet-

szakaszunkban, amikor életünk keresztjének súlya elviselhetetlen teherként nehezedett vállunkra, vagy arcunkról egymással összevegyülve patakzottak a szenvedés izzadság- és a fájdalom könnyecskéi. Egy vigasztaló szó, egy apró figyelmesség, meggyötört ábrázatunk részvételjes letörlése elég volt ahhoz, hogy folytatni tudjuk élethivatásunk rögzös ösvényét.

Emberi létünk egyaránt vándorlás és keresztút. Mindenki számára az, legyen akár hívő keresztény, akár Istennel szemben közömbös vagy ellenséges. Keresztényként meggyőződésünk, hogy földi vándorlásunk nem céltalan és nehézségekkel tűzdelt bolyongás, melynek végállomása a rideg sír. Hiszünk a szenvedéstörténetet követő 15. stációban, a feltámadásban és az örök életben.

Hitünk szegletkövét ünnepeljük húsvétkor: a megfeszített és feltámadt Jézust. „Ne féljete! Tudom, Jézust keressétek, akit keresztre feszítettek. Nincs itt. Feltámadt, amint megmondta.” (Mt 28,5-6) Fordítsuk hát lelki szemünket a Krisztus-esemény felé.

A húsvéti szent három nap történései felfoghatatlanok a Jézus istenségébe vetett hit nélkül. E tény az Atya többször is kinyilatkoztatta Szent Fia földi működése során. Péter apostol így ír erről: „Nem ravaszul kieszelt mesék nyomán adtuk nektek hírül Urunk Jézus Krisztus csodálatos erejét, hanem mint megdicsőülésének szemtanúi. Amikor Isten, az Atya megtisztelte és megdicsőítette, ez a szózat hangzott le hozzá a magas dicsőségből: Ez az én szeretett fiam, akiben kedvem telik, őt hallgassátok.” (2Pt 1,16-17)

Nemcsak apostolai és tanítványai voltak tanúi Jézus csodáinak, hanem a korabeli széles néptömegek is. Az Úr arra hívta őket, hogy olvassanak a Messiás által végbevitt jelekben, megértésük és magukévé tegyék tanítását. Azonban csak kevesen bizonyultak képesnek erre.

A hit Isten ajándéka. Jézus korában is annak számított, és napjainkban is az. Ám mi félünk elfogadni a hit ajándékát, mert attól tartunk, hogy ha Isten tölti be szívünket, lelkünket és elménket, akkor fel kell adni saját

vezérvess

Verebes Ernő

Leplezetlen

Szakadni készül rajtam
Szövetét kikezdi néhány mindent feladó szál
Húsvétra varrták hajdan
Köröttem tucatnyi meztelen apostol grasszál
Őrzik zsolotárók házát
S oly önfeledten dalolnak hangtalan, mint a sír
Hordják szelek ruháját
Körül lengik az írnot, ki most is róluk ír

Mintha szakadna bennem
Kiáltanék: urak, harminc ezüstöt fizetek
Hamis áldozat ellen
Áruló rímekbe szedni szentélynyi hideget
De nincs fülük a szóra
Arcuk sincs, testük se, rongyaik imbolygó hada
Mint percre pontos óra
Kering körbe-körbe, s vár a világmegváltóra
Senkik a semmit féltik
Lemerülve létegetnek hálónyi halnyájban
S felszíntől a fenékig
Kínoz a vágy, hogy fuldokolva ezt kipróbáljam

Végleg szétszakad bennem
Nemrég mit hámréteg, szörzet, ruha s eszme takart
Túl van már minden szennyen
Ünnep van, s tudjuk, ezzel a Jóisten mit akart

terveinket és vágyainkat, melyekhez oly görcsösen ragaszkodunk. Rettegünk attól, hogy a hit miatt túlságosan kiszolgáltatottak leszünk Istennek. Hasonlóképpen gondolkodtak erről a Messiás kortársai is. Ezért hazudtak önmaguknak, és tagadták le a nyilvánvalót. Megölték a halálból feltámasztott Lázárt. Lefizették Jézus feltámadásának szemtanúit, a sírt őrző római katonákat. Megfélemlítették és bebörtönözték a Krisztus feltámadását hirdető apostolokat. Egyszerűbbnek tűnt eltüntetni Jézus feltámadásának nyomait, mintsem kilépni saját kényelmi zónájukból, és életük gyökeres ártértelezésébe fogni. Beigazolódott Jézusnak a gazdag emberről és a szegény Lázárról mondott példabeszédének keserű igazsága: „Ha a halottak közül támad fel valaki, annak sem hisznek.” (Lk 16,31)

Amennyiben elfogadjuk, hogy Jézus az értünk emberré lett Fiúisten, aki üdvösségünkért meghalt és feltámadt, akkor vajon mi változik az életünkben? Minden. A feltámadás fényében életünk valamennyi eseménye új értelmet kap. A Messiásnak a halálon aratott győzelme ugyanis határtalan optimizmust önt lelkünkbe. A remény gyermekei leszünk.

Persze továbbra is szembe kell néznünk a rossz, a fájdalom és a halál problémájával, de többé már nem félünk tőlük. A Krisztus-eseményben maga Isten kezdte el a világ megújítását, és a feltámadt Krisztusba vetett hit szabaddá tesz minket. Szabadságunk azonban nem maradhat önző módon rejtegetett isteni ajándék. Sokkal inkább legyen a húsvéti örömünk olyan kincs, amit megosztunk embertársainkkal, tanúskodván arról, hogy elérkezett hozzánk az Isten országa. (Vö. Lk 21,17)

A NEGYEDIK SZÖG

Majoros Sándor

A názáreti prédikátor megfeszítése utáni estén egy katona jelentkezett kihallgatásra a helytartónál. A délután kitört vihar addigra már elmúlt, de furcsa fülledtség maradt utána, ami még kínzóbbá tette Poncius Pilátusnak, Júdea prefektusának legendásan közismert fejfájását. Nem is vesződött volna ezzel az ügyvel, ha a vallási előjáróság nem nyújtja be a följelentést. Bosszantotta, hogy a zsidók még mindig követelőknek, pedig akkor is az ő kérésük szerint cselekedett, amikor keresztre küldte azt a csavargót. Azt hitte, lezárta ezt az ügyet, és most kiderült, hogy mégsem.

A bejelentés, miszerint a megfeszítésre kijelölt szakasz csupán három szöveget használt az előírt négy helyett, hivatalosan Kajafástól érkezett, de Pilátus tudta, hogy mint minden római gondolkodással fölfoghatatlan és értelmezhetetlen ügyben, most is a főpap apósa, Annás állhat a háttérben. Lehet, hogy a hiányzó negyedik szögnek valamilyen vallási jelentősége van. Ezt kellett most kiderítenie.

A centurio előírászerűen tisztelgett, majd megállt a helytartó székétől tizenkét láb távolságra meghúzott vonalnál. Magas, szikár, veteránkorú katona volt, már az is megérdemelt volna néhány kereszt-kérdést, miért aktív még így negyvenvalahány évesen is, ahelyett hogy a zsoldjából vett birtokát művelné valahol Itáliában. A helytartó nem emlékezett, hogy korábban valaha is látta volna.

– Mióta szolgál itt, Jeruzsálemben, katona? – kezdte a kihallgatást a szokásos formásokkal.

– Két hete, uram. Dalmáciából helyeztek ide – mondta a centurio rezzenéstelen arccal, valahová Pilátus mögé, az aranyhímzéssel díszített kárpitra nézve.

– Miért kérte magát éppen erre a Jupiter háta mögötti vidékre?

– Nem kértem, uram, áthelyeztek.

– Megtudhatnám, mi volt ennek az oka?

– A hivatalos indok szerint az illír lakosság körében elkövetett fölösleges túlkapások, amelyek fokozhatták az amúgy is lázadásközelit helyzetet.

– Vagyis kedvtelésből ölt asszonyokat meggyereket?

A centurio nem válaszolt, de sebhelyekkel borított arcán mintha megrándult volna egy izom.

– Ha fiatalabb lenne, azt mondanám, ezzel a képességével még sokra viheti, de nem érdekel sem a jövője, sem a múltja. Csak arra vagyok kíváncsi, tudja-e, miért van itt.

– Jelentenem kell a délutáni kivégzésről.

– Nem – intett Pilátus bágyadtan. – Az már megtörtént. A negyedik szögről jeltenszen, arról a hiányzóról.

A centurio elsápadt és egy szárazat nyelt. A szája résnyire kinyílt, mintha megakadt volna valami a torkán, és az addigi délceg tartása egy kicsit megroggyant, de ezt a fejfájós helytartó szerencsére nem vette észre.

– Bejelentést kaptam, hogy a megfeszítést végző különítmény az előírt négy szög helyett a prédikátornál csak hármat használt el, mert az elítélt két lábfejét egymásra téve, mind a kettőt átütve szögezte rá

a keresztre. Ez részint szabályellenes, részint pedig sikkasztás. Hadd halljam: hol az a negyedik szög?

– A negyedik, a szög... – kezdte a katona, de rögtön elakadt.

– Ne rabolja az időmet, mert maga is úgy végzi, mint az a csavargó! – emelte föl a hangját a helytartó. – Adja elő a szöveget, és megússza néhány nap elzárással!

– Hatalmasságod előtt bizonyára ismert, hogy keresztre feszítéskor a fiúk spórolni szoktak a szögekkel – emberelte meg magát a centurio, mint aki elhatározta, hogy minden mindegy alapon valamást tesz. – Az ilyen művelethez előírás szerint négy szög jár, de köztudott, hogy a kivégzést hárommal is meg lehet oldani.

– Igen, tudom! – legyintett Pilátus ingerülten. – A vas drága, ezért a legénység megpróbál egy kis mellékeshez jutni. Szemet is hunynék fölötte, de magát a zsidók jelentették föl. Nekik hiányzik az a szög, nem énnekem.

– Engedelmevel, hatalmasság, elmondom, mi történt ma délután a Koponyák hegyén! – emelte föl a pillantását a katona. Olyan átható tekintettel nézett a helytartó szemébe, hogy az szinte beleborzongott. Egy pillanatra még a fejfájásáról is elfeledkezett. De csak egy pillanatra.

– Miért gondolja, hogy kíváncsi vagyok rá? – kérdezte.

– Mert úgy tudom, őt is kihallgatta – mondta a katona.

A helytartónak olyan érzése támadt, mintha az előbbi pillantás ugyanaz lett volna, amivel a csavargó néhány órával korábban végigmérte. Eh, badarság, hessegette el magától a gondolatot, de mert a keze közben finoman megremegett, a katona ezt biztatásnak vette.

– A parancs szerint a foglyot két másik elítélttel együtt délután háromkor föl kísértük a hegyre, és rögtön hozzákezdünk a feszítéshez, mert vihar közeledett, és három embert megfeszíteni ugyebár időigényes...

– Próbáljon a lényegre szorítkozni! – szakította félbe a helytartó ingerülten.

– A prédikátort hagytuk utoljára, részint mert erre határozott parancsunk volt, részint mert a másik kettő sokkal jobb fizikai állapotban lévén gondosabb őrzést igényelt. A megfeszítést rajtuk a hivatalos protokoll szerint hajtottuk végre, azaz négy szöggel, a lábszárcsontok összezúzásával. Egyébként a háromszöges metódust csak akkor lehet alkalmazni, ha az elítélt lábszárcsontjait épségben hagyjuk.

– Ebből számomra az következik, hogy a harmadik személy lábszárcsontját épségben hagyták.

– Így van, hatalmasság, de nem azért, mert mindenáron meg kívántuk szerezni azt a szöveget! Az eligazításon figyelmeztettek bennünket, hogy ez egy kényes politikai ügy. Be is tartottunk minden szabályt.

– Akkor miért nem törtek csontot?

Gyógyító

Antalovics Péter

szívtorlasz

az örök forgás pillanatra sem áll meg,
finom remegés mutatja, hogy az élő él.
lelked, mint zord tájat, belepte a hó,
mozgásodon látszik a visszatérő tél.

néhány könyv, bor, párna, őseid emléke,
egy kezekben elvihetnéd, amid maradt.
körbetekintesz, fürkészni némi jövőt –
elfedik a mostból kinövő gránitfalak.

az örök forgás pillanatra sem áll meg,
az öntudat idegpályáidon száguld.
az elmében dereng a lágy felismerés –
ez már a szűk jövő, bár a test túl kábult.

finom remegés mutatja, hogy az élő él,
haza kéne menni, ha lenne biztos haza.
a napot eltakarja lágy szófelhő,
az érző holdat az értelem szívtorlasza.

sorra veszed a múlt rejtett szerelmeit,
s nem tudod, te beszélsz, vagy benned más.
gond és gondolat közt a földre estél –
semmi sem hiányzik, csak épp a feloldás.

millió emberként jársz örökké körbe,
s egyenként nyom belül a tompa fájdalom.
te vagy mind, vagy csak elképzeled,
nem számít. kezem megpihen válladon.

úr és mozdulat

a sors mindörökre egy, bármivel
próbálom számúzni az elmúlást.
valaha volt tárgyak, cikázó
villámok: napról napra kevesebb
a szikra, több a számadás.

menni kell, mert kell, a nap felé,
a lélek az ég bölcsőjében pihen.
sosem tud magáról biztosat,
míg a foszló csillagutat járja,
s elveszik az idő rejtelseiben.

nem kérdezem a láng titkait, hisz
rettentő úr feszül a források között.
hideg csend bódítja halállá
a végtelen tágulást, mely halkán,
észrevétlenül embernek öltözött.

egy mozdulat tenné teljessé a teret,
de széthullik, mielőtt valóra válna.
a hullámok a koponyáig érnek,
s a fénymezőkön átvonul a vágy,
a szenttelen szigetnek üres álma.

mert a sejtés útjának legvégén fel-
száll a köd, a sors gyönyörű üressége,
s hátramarad az eltékozolt használat:
lehettem volna szabad szívű hős,
mehettem volna a tüzes égbe...

Harminc év háború I.

Harminc év háború II.

gyönyörű nap

magyarázd meg, barátom, miért hullik
darabokra az idő, mi kényszerít ebbe az
őrült rohanásba? nincs nyugodt pillanat,
csak tátongó üresség a nagy színmű alatt.

félálomban sétáltam az égig érő fa felé,
nap vakított, szél cibálta körvonalaim.
talán csak tudatom vetült ki a képekre:
testek mozogtak, de egy sem kelt életre.

azt mondd, ezek a természet törvényei.
erőt erőre cserél a szikár, vad ösztön.
de mitől ember az ember, ha eltűnt a lélek
az égi mulandóból? körbenézek, s félek.

gyönyörű nap perzsel szenttelen alakokra,
terjed a fájdalomtól mentes, hús közöny.
mindenkit kényelmes bizsergés leng körbe,
de sorra kihullanak, végképp megtörve.

magyarázd meg, barátom, végre, miért
élünk örök zsongásban? hiszen bárhogy
szeret szenvedni, egy a sorsa mindenkinek.
a fa tetején el kell engedni a másik szívet.

köd gomolyog a fejekben, mint mocsár
felett langyos, nehéz pára. s szép lassan
feljön a zenitre a megváltó prizma –
alig néhány bábnak mozdul arcizma.

távoli pólusok

Isten tudja, hogy hangolja az ember lelkét,
milyen dal szól a belső árkádok között.
a megnyíló ég sugarai sorra felemelték,
aki szívében a látható mögé költözött.

szemerkélő téli esőben sétáltam a tűzbe,
a házak égtek, finoman remegtek a falak,
s én magam, mint áruló, örökre elúzve,
elhagytam a múltam, párnám betondarab.

érzékeim ott maradtak a híg feledésnek,
csak titokban félek, míg a sorsot keresem.
a tét nélküli történésbe ma is belevésnek
szavak, ha a valóba vág hazug szerepem.

én már csak ilyen maradok. vár a szűk halál,
eonok múltán fény borítja be körvonalaim.
a végtelen jövő jósa véletlenül rám talál,
mikor rejtélyes rajzok lesznek elmém falain.

Isten tudja, hogy hangolja a halandó lelket –
az ember minden nap tétnek teszi magát.
felnéz a szikra-sötétbe, egy mély sóhaj elfed,
és réved, hisz nem találja sarkcsillagát.

emberek a történelemben

VARGA LAJOS MOHOLI PLÉBÁNOS KÁLVÁRIÁJA
ÉS MÁRTÍRHALÁLA

Molnár Tibor

„Verd meg a pásztort és elszélednek a juhok, én pedig a kicsinyek ellen fordítom kezemet.” (Zakariás 13:7)

A Bácskában az 1944-es impériumváltás során hatalomra kerülők a fenti idézetet a legbrutálisabb értelemben alkalmazták: nemcsak megverték, hanem meg is gyilkolták a nép pásttorait, a papokat! Halálukkal megszűnt a hívek biztonságérzete, hiszen életükben az állandóság fontos tényezőjét jelentette a pap, aki velük volt jóban, rosszban. Bajával, problémájával a nép hozzá fordult, a pap pedig ismerte az övéit, elkísérte őket a bölcsőtől a sírig. A pap személye változhatott, de hivatása, társadalmi szerepe állandó volt. A hívek megrendült lélekkel élték meg papjaik meggyalázását, kínzását és kivégzését, hiszen megtörtént az, ami addig elképzelhetetlennek tűnt.

Ft. Varga Lajos moholi plébános is 1944 őszén szenvedett vértanúhalált.

Szegeden született 1891-ben. A gimnáziumot 1902–1910 között is ott végezte, teológiai tanulmányokat pedig 1910–1914 között Kalocsán folytatott. 1914. június 28-án – a szarajevói merénylet napján – Kalocsán szentelték pappá. 1930-tól moholi plébánosként működött.

1944 októberének második felében Moholon is megalakult a háborús bűnök kivizsgáló helyi bizottság, amely főbűnösnek a plébánost minősítette. Ft. Vargát 1944 októberének végén tartóztatták, és sorstársaival együtt az iskolaépületben tartották fogva.

1944. október 30-án a plébános nyilatkozatot írt, amelyet a bizottság elé terjesztett:

„Alulírott lelkiismeretben és papi becsületemre kijelentem az alábbiakat: 1941-ben a honvédek idejöttékor a parancsnokuk, Csúz őrnagy a plébánián lakott. Egyik reggel korán felkeltett, és tudomásomra adta, hogy az éjjel nála járt a felettese, és megbízást adott neki. De hogy mit, arról egy szót sem szólt. Mielőtt elment, még annyit mondott: »Nem papnak való munka, azért ki is hagylak az egészből. Majd elhívom a Szabadi ügyvédet, és attól kérek felvilágosítást.« Ezzel elment. Este jött csak a lakásra, és nagyon ideges volt. De arról, hogy kikkel tárgyalt, vagy hogy miről, sem akkor, sem azután nekem egy szót sem szólt. Más sem tett nekem soha említést arról, hogy mi történt aznap, sem arról, hogy kik voltak ott jelen. Így arról, hogy kik voltak a bizottság tagjai, nem tudok, mert arról később sem beszélgettünk soha.

Azt tudom, hogy 1941-ben a nemzetőrséget Muzslai Ferenc, Szamek Péter, Szécsényi István és Ambrus Sándor szervezték. Muzslai Ferenc a katonai parancsnoktól írásbeli elismerést is kapott. A nemzetőrök legnagyobb részét nem ismertem, mert nekem sohasem volt velük dolgom. Úgy tudom, hogy a hitközségi irodában azokat igazoltatták, akik vidékről jöttek akkor a községbe. Szalmát vittek a szobába, és az őrzőket tagjai is aludtak ott.

Azok közül, akik Csúrogra jártak, Szamek Pétert, Muzslai Ferencet, Patyi Istvánt és Lakatos Józsefet tudom meg-

említeni, akik nekem azt mondták, hogy földet bérelnek ott.

Persze ezeknek voltak munkásaik is, de hogy kik, azt nem tudom. Megjegyzem még, hogy Szabadi Istvánt onnan ismerte az őrnagy már előbb, mert egyszer szerb nyelvű iratokat fordított le neki. Hogy honnan vették az iratokat, és hogy mi volt azokban, azt nem tudom.

Ezen nyilatkozatban foglaltak igazságát még egyszer megerősítem.”

Varga plébános ügyében nyilatkozatot írt egy szerb nemzetiségű tanító is, aki a magyar hadsereg bevonulását követően tért vissza Moholra. Elmondta, hogy meglátogatta Varga plébánost, aki örömet fejezte ki, hogy túlélte az áprilisi háborút. Kijelentette, hogy tanítóként számít rá. Egy idő után a magyar tanítók megkapták kinevezésüket, de a szerbek nem. Egy napon a plébános és Erdélyi Imre iskolaigazgató ismét meglátogatták a tanítót. A tanító szerbül szólt a fiához, mire a plébános megjegyezte, hogy ezután magyarul kell beszélniük otthon is.

Ezt követően megdicsérte a tanító addigi tevékenységét, mondván, szerinte jobban dolgozott, mint a magyarok. „Őn mostantól fogva magyar tanító lesz, és a magyar gyermekeket teljesen magyarul szellemben kell oktatnia!” – mondta neki.

A tanító erre megjegyezte, hogy a plébánost a jugoszláv uralom idején soha nem érte atrocitás. Szerinte a moholi szerbek tudták, hogy a plébános „nagy” magyar – ti. elkötelezett a magyarság nemzeti érdekei iránt –, de mivel meggyőződését nyíltan képviselte, tudták, kivel állnak szemben, és tiszteletben tartották.

A tanító megjegyezte, ő ezt követően is lelkiismeretesen fog dolgozni, de ne kívánja tőle, hogy áruló legyen, és hagyja őt, hogy szerb maradjon.

A plébános erre – a tanító szerint – megharagudott, és szét akarta tépni a kinevezését igazoló okiratot. Kifejtette, hogy csalódott, mert ő kezeskedett a tanítóért. Azt mondta, hogy még az éjjel a szerbeknek csak 15 százaléka marad Moholon, és a tanító is a kiutasítottak között találhatja magát. A tanító felesége erre sírni kezdett, és azt hajtogatta, hogy a férje nem úgy gondolja, ahogy mondta. Erre a tanító is visszakozott, és azt mondta, valójában a pravoszláv vallásra gondolt, abban szeretne megmaradni. A plébános megenyhült, és kijelentette, hogy a tanító gond nélkül lehet pra-

voszláv vallású magyar. A tanítói kinevezésről szóló iratot azonban nem adta át neki, hanem magánál tartotta.

Később a tanító elment a plébániára, és elnézést kért. A plébános ekkor átadta neki a kinevezést, és megnyugtatta, hogy nem esik bántódása. A tanító a továbbiakban nyilatkozatában hosszasan fejtegette, hogy 1941 és 1944 között milyen szolgálatokat tett a moholi szerbség fennmaradása érdekében.

A bizottság 1944. november 1-jén, valamint 2-án hallgatta ki Varga plébánost.

A vallatók első kérdése a moholi nemzetőrség megalakulásának körülményeire vonatkozott. A plébános elmondta, hogy 1941 nagyszombatján a plébánián Muzslai Ferenc, Szamek Péter és Szécsényi István tárgyaltak a nemzetőrség megalakításáról. Arról tudott – vallotta –, hogy a szerbektől összegyűjtötték a fegyvereket, de arról nem, hogy kik voltak a nemzetőrség tagjai.

A plébános elmondta, hogy dr. Szabadi fordította a szerb iratokat magyarra. Kijelentette, hogy Csúz őrnaggyal – aki a honvédség bevonulását követően volt a parancsnok, és a plébánián lakott – baráti kapcsolatot ápolt. Elmondta, hogy 1941 áprilisában csupán néhány ember haláláról – a kéményseprőőréről, dr. Deutscheről, valamint a szerb kántoréról – hallott. Arról nem tudott, hogy a csetnikeket ki és miért ölte meg. A csúrogi és zsabylai eseményekről hallott, de a részleteket nem ismerte – mondta.

Elmondta: azt gondolta, hogy a szerbeket Szerbiába internálják.

A kérdésre, hogy miért nem állt ki a moholi szerbek mellett, azt válaszolta: Csúz őrnagy figyelmeztette, hogy ne tegye. Tagadta, hogy a híveknek azt prédikálta volna, hogy ne pártolják szerb szomszédjaikat.

A pap elmondta, hogy szerinte a honvédek a bevonuláskor eleve azt vélelmezték, hogy valamennyi szerb csetnik. Ezt a percepciót a helyi magyarok meg akarták változtatni, de a katonák nem hallgattak rájuk – mondta.

Ezt követően a kihallgatók Adankó Orbán volt községi rendőr vallomásából idéztek, aki azt vallotta, hogy a honvédség bevonulását megelőzően Vukičević jegyző Varga plébánosnak „adta át az összes hatalmat”. Adankó azt is állította: „Varga Lajos plébánost tartja a főbűnösnek, mert nem fogadta meg Popović plébános és Vukičević jegyző tanácsát, hogy a szerbekkel igazságosan bánjanak. Ha Varga plébános akarta volna, fenntartotta volna a rendet” – vallotta. Varga Lajos erre azt válaszolta, hogy a jegyző a hatalmat a bevonuló magyar csapatok parancsnokának, Tomanek Pál alezredesnek adta át. Ezt követően a jegyző autót kapott, hogy szabadon távozhasson.

A plébános elmondta: nem tudta, hogy a moholiak közül kik jártak Csúrogon az 1942-es razzia idején. Arról, hogy a karhatalom Moholon is razziazni akart, Szabó Zoltántól hallott, aki megakadályozta ezt.

A szerbek munkára való behívásáról, mozgósításáról annyit tudott, hogy azt a községi vezetőség intézte azért, hogy a szerbek ne lázadozzanak. Nem tudta, hogy ki állította össze az internáltak utolsó névjegyzékét.

Ezt követően a plébánost szembesítették a szerb tanítóval. A pap tagadta, hogy olyan kijelentést tett, miszerint a községben csak a szerbek 15 százaléka maradhat.

Arra a kérdésre, hogy miért nem érdeklődött a szerbek nehézségei iránt, ahogyan Zamurović igazgató „védte a becsületes magyarok érdekeit”, azt válaszolta, hogy ezt sajnós elmulasztotta.

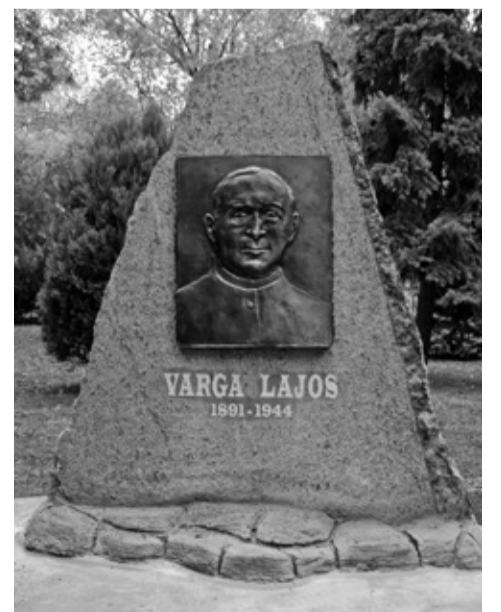
A kihallgatáson szó esett az I. világháborús emlékműről, amelyet 1942-ben állítottak fel a nagy háborúban elesett moholiak tiszteletére és emlékére. A plébános kijelentette, hogy nem volt a szoborállító bizottság tagja, és nem vett részt annak megrendelésében. Ezt bizonyítékkal is alátámasztotta, valamint azt is, hogy nem vett aktívan részt a tűzharcos szövetség helyi szervezetének ünnepségén. Nem mondott beszédet, csupán annak liturgiai részében vállalt feladatot, és felszentelte a zászlót.

A plébános védekezése hiábavalónak bizonyult. A hatalmaskodók jóváhagyták, hogy fegyveres őrök kíséretében és jelenlétében Lajos atya utoljára találkozzon anyjával. Zokogva ölelték át egymást: az anya, aki soha többé nem tud fájdalmat nélkül a fiára gondolni, s a fiú, aki nem hitte, hogy akaratlanul akkora fájdalmat fog okozni édesanyjának. A találkozást követően 153 hívével együtt őt is meggyilkolták.

Halálhírét az egyház 1945-ben körlevélben erősítette meg.

A vértanúhalált szenvedett plébános emlékét 2012 óta a moholi templomkertben dombormű őrzi, amelynek avatásakor dr. habil. Zakar Péter a következőket mondta:

„Az erényes papi élet, a helyi magyar közösség összefogása vezette őt a vértanúság felé. Varga Lajos jó magyar és példamutató pap volt, ezért kellett vértanúhalált szenvednie szörnyű kínzások közepette. A mai nap arra is emlékezhetünk, hogy a szeretet győz a halál felett, hogy az igazságot mégsem lehet eltakarni. Büszke lehet a Délvidék a számos papi mártírra, és büszke lehet rá Mohol is, hogy olyan kiváló pap szolgálta ezt a közösséget, aki a legdrágább kincsét, az életét adta érte. Azt kívánom, hogy az itt élők, akik ennek a plébániának a hívei, merítsenek erőt Varga Lajos atya életéből, példamutatásából, hiszen mindnyájunk számára világos, hogy ő az igazi példakép.”

GUNNAR KIRÁNDULÁSA

Laták C. István

Gunnar faluját szinte mindenfelől tavak vették körül. Némelyiknek a mélysége akár a nyolcvan métert is elérte. A másik partján homokos strandot alakítottak ki azoknak, akik bemelegkedtek nyáron is a jéghideg vízbe, de a város felé vezető út mentén volt egy mesterséges tavacska is, amelyet pisztrángokkal telepítettek be, s a környék egyik legkedveltebb kirándulóhelyévé vált, hiszen körös-körül fapadokat és asztalokat helyeztek ki, mindegyikhez járt grillezőhely, ahol a frissen fogott pettyes jószágokat mindjárt meg lehetett hempergetni a jófajta briketten, aki meg a fenyőfa gyantás ízvilágát szerette jobban, hát az odakészített fából is egyszerű parazsat varázsolhatott.

Gunnar nem tudta pontosan, hogyan alakult ki ez a kristálytisza vizű tavacska, de arra nagy szeretettel emlékezett, hogy gyerekkorában még az öregapja vitte ki a vízhez, s megmutatta neki a tavi pisztráng kifogásához szükséges összes ravaszsgot. Gunnar végül a pergetésnél maradt, nagy tapasztalattal húzta végig a tó fenekéhez közel a csaliját, halat pedig mindig fogott, így arra is szívesen gondolt vissza, mikor még a gyerekek kicsik voltak, s nagy élvezettel majszolták a felesége által gondosan megpuccolt és kifilézett pisztrángokat.

A kirándulóhelyet és a tavat a falu önkormányzata rendezgette nagy gondossággal. A telepített példányok az ország délebbi részéről érkeztek, a tó környékét pedig évente kétszer is rendbe tették, bár szemetet ott nem hagytak az emberek. A napijegy nem volt drága, de az is szép pénzt hozott a településnek, hogy a nagyobb példányokat lehalászták, és a környék halasboltjaiban értékesítették őket. A tilalmi idő után meg is telt a környék, mindenki tiszteletben tartotta azokat az írott és íratlan szabályokat, melyeket a helyiek és a környékeliek már fejből tudtak. Senki sem hangoskodott, mert sem a halakat, sem a szomszédos kirándulókat nem akarta elriasztani, mindenki beérte egy-egy pisztránggal, mert fejenként annyit volt szabad kifogni és elkészíteni, még akkor is, ha a lehalászás miatt ritka volt még az egykilós példány is, így hát ez nem arról szólt, hogy az odalátogatók degeszre tömjék magukat, hanem arról, hogy a családok a természetben tölthessék az időt, a horgászok pedig néhány órát elbíbelődjének kedvenc időtöltésükkel.

Gunnar és neje évente többször is kilátogatott a tóra, mert az ott fogott pisztráng húsa gyönyörű narancssárga színű volt, s olyan olajos, hogy már-már

a lazaccal vetekedett. A felesége segédkezett is neki, mert a pisztráng megvadul a szák láttán, az asszony már rutinosan merített alája, így a zsákmány nem menekülhetett.

Aznap hét ágra süttött a nap, a szél sem fújt, Gunnar tudta, ideális napjuk ígérkezik lenn a tavon. Bepakolták a vén csotrogányba a felszerelést, a felesége gondosan bekészített minden szükséges fűszert és salátát, a garázsban megtalálták az összecsukható asztalkát és a székeket, s negyedóra múlva már oda is értek a kedvenc padjukhoz – Gunnar öregapja szerint ott egy kisebb árok húzódik a tó fenekén, unokája már sok-sok évtizede nem is változtatott a megszokott pecahelyen.

A kirándulás viszont ezúttal nem telt békésen és csendesen. Egy nagyobb csoport ismeretlen vert tanyát tőlük mintegy ötven méterre, és úgy rikácsoltak, hogy mindenki csak őket nézte. Gunnar életében először horgászott ricsajban, fogalma sem volt, fog-e aznap halat. A csapat előbb érkezhetett, mert már füstölt a grill, de Gunnar azt vette észre, nem tartják tiszteletben azt a szabályt, miszerint legfeljebb két bottal horgászhatnak. Nem voltak ügyetlenek, mert szép ütemben fogták a pisztrángokat, de Gunnar azt

is látta, nem elégszenek ők meg egy-egy hallal, hanem folyamatosan sütik a jószágokat. Halór nem volt (minek, ha mindenki betartja az előírásokat...), így Gunnar próbált nem odafigyelni, hanem bedobta a kishalat, mert aznap azzal próbálkozott. Fogott is, de kapása nem sok volt. A hal mellé asszonya friss céklasalátát és majonézes főtt krumplít készített, így ez valamelyest kárpótolta azt az érzését, hogy a vidám társaság elriasztotta a pisztrángokat.

Gunnar mégsem haragudott az idegenekre, mert nem ismerték a tó szabályait. Úgy morfondírozott, a fiatalok manapság nyilván így szórakoznak, neki pedig nincs joga ebbe beleszólni.

Azért viszont nagyon haragudott, hogy késő délután a társaság összepakolt, s vagy kétszáknyi pisztrángot az autójuk csomagtartójába vágta és elvitte. Nem szólt nekik senki a legfontosabb szabályról?! Erről gondolkodott még napokig, de aztán rájött, bizony ismerhették az előírásokat, mert a horgászengedély kiváltásánál minden nem falubeli listát kap a betartandó regulákról.

Abban az évben még kimentek pisztrángozni, de Gunnar előbb kiszaladt a tóra, hogy megnézzze, kik kirándulnak aznap...

VÉGTELEN VÁGÁNYON

Agárdi Gábor

Minden szombaton kiosonok a vasútállomásra. Azt a vonatot várom, amely már sosem fog megérkezni. Mégis ott állok, abban reménykedve, hogy talán egyszer majd újra előbukkan, és megint elindul. Megszüntették, minden előzetes bejelentés nélkül. Jules hetente egyszer utazott velem. Szerdánként, hajnalban felszállt a szerelvényre, és elrobogott néhány megállót, hogy egy ráncos arcú bácsikától megvehesse a legfinomabb brie sajtot. Csak ilyet tett a híres hagymalevesébe. Ráolvasztotta egy kis szelet pirítóásra, majd beleeresztette a gőzölgő saftosba. Volt, aki kizárólag ezért az ínycsiklandó előételért ebédelt nála.

1962-ben még Frank Sinatra is fogyasztott belőle párizsi koncertjének napján. A közönség percekig tapsolt, amikor az öreg kék szemű kilépett az Olympia deszkáira. Az estjének vége felé beleköhögött az egyik dalába. Akkor viccelődve csak annyit mondott:

– Soha többé nem fogok hagymalevest fogyasztani felépés előtt.

A kis malőr ellenére sem bánta meg, hogy belekóstolt. Mielőtt visszautazott volna Amerikába, egy borítékot hagyott Jules számára. A reptér felé autózva ugyanis a dalnoknak eszébe jutott, hogy az idős főúr kiszolgálás közben arról mesélt neki, hogy beépítene egy óriási tükröt a kávéházba. Olyat, mint amilyen a Folies Bergère Kaba-

ré bárjában volt. Valahányszor belesek a Le Petit Parisien ajtaján, mindig magam előtt látom azt a pillanatot, amikor Jules kibontotta illusztris vendégének a levelét. Akkor én is pont ott vacsoráztam. A szép szavak mellé egy köteg százdolláros is kapott. Majdnem megállt a szíve, miközben a sorokat olvasta. A papírra csupán ennyi volt lejegyezve:

„Egy kis figyelmesség az én Julius barátomnak. Arra kérek, maradjon ez a mi kis titkunk! Frankie”.

Jules felhívta építész rokonát, és felszereltette a tükröt. Most már tellett rá. Zárás előtt sokszor merengett a visszapillantóba tekintve. Nézte a pezsgőmármorban mulató emberek árnyékát, akik gondtalanságot színelve merültek a pohár fenekére. A kávéház sarkában egy zongora pihent. Egy diplomás zenész szólaltatta meg, hétfő kivételével minden este. Köpös kis alak, akire Jules Brest egyik füstös lokáljában akadt rá. Magával hozta a fény városába. A nevére sajnos már nem emlékszem, de azt tudom, hogy folyton azt mondogatta:

– Záróráig mindig van remény!

Éjszakákon át üldögéltem a remegő lámpafénynél, és hallgattam, ahogy arról énekel, józan fejjel nem bírja tovább. Hangja olyan volt, mint napfény a dörzspapíron. Finom borpárlat és cigaretta eredménye. A bázongorista, aki-

nek a pecsétgyűrűje és a hat régimódi dupla gombolású öltönye volt az összes vagyona. Minden előadójánál másikat öltött magára. A műsor végén öltönykabátját rendre a székére terítette, de szomorúságát nem tudta ilyen könnyen levetkőzni. Bánatos volt, amit sokszor nem sikerült mosolya mögé rejtjenie. Egyedül érezte magát a zenegépek világában. Sokszor már csupán a pezsgő tartotta benne a lelket. A lámpafény volt az ő napsugara. A Le Petit Parisien mélyén, a saját kis szegletében érezte magát otthon, legjobb cimborája közelében. Sajnos ő is itt hagyta ezt a világot, ahogy... Egy önző dög voltál, Jules! Te is elmentél minden szó nélkül. Itt maradtam egyedül az élet összes terhével. Ha most itt lennél, akkor adnék egy óriási tenyerest. Igazából nem lenne szívem megtenni, mert annyira szerettelek. Tudod, Jules, bennem meghalt valami, amikor úgy döntöttél, hogy a felhők felett szeretnél iszogatni pajtásoddal. Kiléptél ebből a világból és az életemből. Persze tudnom kellett volna, hogy nem maradsz örökké. Miért is maradtál volna? Meghal egy ember, és megváltozik minden. Igaz, te nemcsak egy egyszerű halandó voltál, hanem Jules! A napfény, aki beragyogta Párizs összes utcáját, ahol megfordultál. A Szajna habján visszatükröződő kandeláberek reménykeltő fényének szívmengető sugara.

Amerre felbukkantál, ott az orgonák egészen az ablakig is fel futottak.

Máig gyakran visszatérek egykori törzshelyemre, a Le Petit Parisien-ba. Ahol már zongora sincs, nemhogy zongorista. Ha látnál, csak párás sze-

memet nézhetné, ahogy magányosan iszogatok, egyedül az emlékeimmel. Ha most az egyszer visszajönnél, fizetnék még egy utolsó kört, de a te vonatod már elrobogott, egy végtelen vágányon. Csendben, minden előzetes bejelentés nélkül.

Hasznavehetetlen istenek II.

interjú

ELISMERÉST AZ IRODALOMNAK!

Magyar irodalomról Szócs Gézával

Szócs Géza erdélyi magyar költő Marosvásárhelyen született, és Kolozsváron tanult magyar–orosz szakon. Részt vett az Ellenpontok című szamizdat kiadvány szerkesztésében, és szoros barátságot ápolt az Új Szimposion szerzőivel, szerkesztőivel is. 1993-as József Attila- és 2015-ös Kossuth-díja mellett számos más állami és szakmai elismerésben is részesült. Élt és dolgozott Erdélyben, Magyarországon, Svájcban, Ausztriában és az Egyesült Államokban. Irodalmi tevékenysége mellett politikai szereplést is vállalt: 2010 és 2012 között a Nemzeti Erőforrás Minisztériumának volt kulturális államtitkára, majd a miniszterelnök kulturális főtanácsadója lett. A költő a Kosztolányi Dezső Irodalmi Napok alkalmából látogatott el Szabadkára, ahol az író két novelláján keresztül igyekezett bemutatni a Kosztolányi és apja közti kapcsolatot, és kitért a magyar irodalomra jellemző politikai megosztottságra is. Szócs Gézát a vajdasági magyar irodalomhoz fűződő viszonyáról és a Kárpát-medencei magyar irodalom aktuális helyzetéről kérdeztük.

Mi fűzi önt a vajdasági írókhoz, a vajdasági irodalomhoz?

– Nehéz meghatározni, honnan számítjuk a vajdasági irodalom születését, hogy ki számít bele, és ki nem. Ugyanezen Erdéllyel kapcsolatban is végigmentünk már: erdélyi költő-e Ady Endre? Ugyanígy kérdezhetnénk, hogy vajdasági költő-e mondjuk Herczeg Ferenc. Kamaszkoromban, tehát a hatvanas és a hetvenes években a kortárs vajdasági irodalom egy mérce, egy hivatkozás, egy etalon volt számunkra. Az Új Szimposionra gondolok, és annak szerzőire, Tolnai Ottótól Ladik Katalinig. Ezek felszabadító erejű szövegek voltak, láttuk, hogy így is lehet verset írni, lapot szerkeszteni, kommunikálni. Olyan barátságaim származtak ezekből az időkből, amelyek sokáig elkísértek. Olyan emberekkel barátkoztam össze, akik sokszor talán nem is szívték egymást. Külön-külön mégis jó barátságban álltam övelük, még Bányai Jánossal is, akit a fiatalabbak nem szerettek. De én nagyon pozitív töltetű viszonyt ápoltam vele, mint ahogy még nagyon sokakkal ebből a generációból. És persze az ezt követő generációval, azaz Sziveri Jánosékkal, szintén jó volt a viszonyom. A kívülről jött szimpátiám átfogta és felülírta az egyes nemzedékek közötti belső ellentéteket. Tehát az én írói és szellemi tudatom kialakulásában

Fotó: Gergely József

nagyon nagy szerepet játszott ez a régió. Sokkal nagyobbat, mint például az anyaországi vagy a felvidéki magyar irodalom. Nem ilyen intenzíven, de valamelyest ehhez volt hasonló a nyugati magyar irodalom néhány műhelyének megismerése, mindenképp a párizsi Magyar Műhelyé. Csak a legjobbakat mondhatom ezekről a szerzőkről, szerkesztőkről, emberekről, kiadványokról.

Érdekes beszélünk határon túli magyar irodalomról, vagy csak magyar irodalom van?

– Kétféle szemlélet van. Az egyik a műközpontú, ami azt mondja, hogy csak a mű számít, nem érdekes, hogy ki, mikor és miért írta, mit akart mondani benne. A másik a filológusi szemlélet, amely szerint az is fontos ismeret, hogy kapott-e torokgyíkot az író hat éves korában, hogy elítélték-e ténylegesen valamilyen bűncselekményért, vagy csak elképzelt mindezt. Ez a két szemlélet két pólust képvisel, az irodalmi köztudat pedig a kettő között vesződik. Ezt a kérdést is ebbe a kontextusba érdemes behelyezni. Ha úgy tetszik, fontos ismeret, hogy 1973-ban, Újvidéken írta meg a művet a szerző. Ez sok mindent megmagyaráz, áthallásokkal pluszjelentések olvashatók bele. Nem vagyok föltétlenül híve annak, hogy egy mű jelentését és jelentőségét a szerző élettényeiből próbáljuk dekódolni. Hogy valaki határon túl vagy innen született, kisebbségi vagy több-

ségi helyzetben, elnyomásban, üldöztetésben élt, az a mű szempontjából nem biztos, hogy elhanyagolható, de nem döntő információ. Ott a mű, tessék azt olvasni. Ha jó, akkor nem szorul magyarázatra, ha meg nem jó, akkor hiába magyarázzuk.

Az irodalmi munkásságához adott hozzá valamit az erdélyi magyar lét?

– Persze. Minden élettapasztalat a maga módján alakítja a gondolkodó, ítélkező tudatot. Ezeknek a tudattartalmaknak a szublimált formái maguk a műalkotások is. Vers vagy zenemű, teljesen mindegy. Azt senki nem mondhatja, hogy független mindattól, amit megélt, tapasztalt, olvasott.

Hogyan értékeli a Kárpát-medencei irodalom helyzetét? Mennyire elérhető az irodalom a szélesebb közönség számára?

– Teljességgel elérhető. Szerintem még soha ilyen jól nem állt az irodalom, legalábbis a lehetőségeit tekintve. De talán soha ilyen rosszul sem állt, ami az érdeklődést illeti. A hatvanas, hetvenes években, ha az író leírt egy strófát vagy akár csak egy sort, az esetleg szállóigévé vált az egész nemzet kebelén, Szombathelytől Kézdivásárhelyig. Ma hol van már a költői szónak a súlya? Nem összevethető ezzel. Mindazzal együtt, amit az internet, a nyilvánosságához való hozzáférés robbanása jelent, az irodalom műve-

lőinek és kedvelőinek a tábora mindinkább egy-egy szektára kezd leszűkülni. És nem csak Magyarországon. Amerikában például már az kuriózum, hogy valaki olvasott egy könyvet. Van is egy regény, ahol a belső dekoráció fontos eleme, hogy egy könyvespolcon áll egy darab könyv. Hogy az a Biblia-e, vagy a menetrend, vagy bármi más, az szinte mindegy is. A könyv mint tárgy kipusztulóban van, főleg azóta, amióta nem papíralapon is hozzáférhetünk a szövegekhez. Ez egy paradoxon. Minél több ismeretet szerezhetnénk, annál kevesebbet szerzünk.

Mit lehet tenni ez ellen? Mit tehet a kultúrpolitika?

– A válasz kézenfekvő: meg kell találni a kulcsot a gyerekek érdeklődéséhez. Ezt még kora iskololás korukban kellene megtenni, de úgy látom, erre nincs fölkészülve a pedagógiánk. Nem tudunk lépést tartani mindazzal, ami a számítógépek, az okostelefonok képernyőjén keresztül áramlik a gyerekek felé. Egyszerű gondolkodású ember vagyok, ez az első, ami eszembe jut erről. De nem biztos, hogy ez a jó megoldás. Lehet, hogy valóban újra kell gondolni az egész iskolarendszert az alapoktól egészen a felépítmények tetejéig. Az iskola klasszikus formája ugyanis nem a huszonegyedik századra lett kitalálva.

Angliában néhány éve lefordították Shakespeare műveit mai angol nyelvre. Erről mit gondol?

– A régi magyar szövegek is nehézkesek a gyerekeknek, itt is vannak hasonló kísérletek. Móricz Zsigmond ugyanígy lefordította Bornemisza Péter Magyar Elektráját, legújabban pedig a Bánk bán mai magyar nyelvre való átültetésének is láthattuk a kísérleteit. Előbb-utóbb ez lesz a helyzet az ember tragédiájával is. Az elmúlt kétszáz évben a magyar irodalom színe-java, a legkiválóbb magyar szellemek fordították Shakespeare-t. Döbrenteitől és Kossuthtól kezdve Arany Jánost, Petőfint, Vörösmartyt és Kosztolányin keresztül egészen Nádasdy Ádámgig minden generáció fordította Shakespeare műveit. Erre azért van szükség, mert a nyelv változik, ezzel együtt pedig az irodalmi nyelv is. Ezek a nemzedékeként újrafutó Shakespeare-ek azt eredményezték, hogy nekünk van öt-hat Shakespeare-ünk, az angoloknak meg csak egy. Érthető, hogy ők is megpróbálták hozzáférhetővé tenni, mai nyelvre átültetni azt, amit az angol gyerekek már alighanem untak, már

ha értették egyáltalán. Könnyen lehet, hogy nem is értették. Készült egy film is, amely a mai környezetbe helyezte az egyik Shakespeare-drámát: megjelent benne a mobiltelefon, a televízió, az autó, a mai épületek és ruhák. Mindezek közepette használták a félezer évvel ezelőtti angol nyelvet. Ennek hallatlanul furcsa eredménye lett, feszültség keletkezett a különböző nyelvváltozatok és nyelvi regiszterek között. Ez egy furcsa olvasással gazdagította a Shakespeare-műveket.

Korábban azt mondta, az irodalmat százévente újra-kezdjük.

– Ez egy belső parancsra történik, nincs szó kényszerről. Lehet, hogy nincs is rá szükségünk, de ez történik. Talán a következő példa ábrázolja ezt legjobban. A múlt század első felében valaki sajátjaként küldött be egy Áprily Lajos-verset egy folyóiratnak. A vers megjelent a beküldő neve alatt, de utána rögtön rájöttek, hogy Áprily verséről van szó. Tehát 1940 környékén akkor született versként közölték Áprily Lajosnak egy húsz évvel korábbi művét. Ez teljesen érthető, hiszen a szerkesztő és az olvasó úgy fogadták be, mint egy mai verset. De ha Petőfi vagy Csokonai korából plagizált volna verset az irodalmi kalóz, akkor senki nem hitte volna el, hogy azt a verset ma írták. Mégpedig azért nem, mert százévenként átlépünk egy küszöböt, átfordul minden, és attól kezdve senki nem hiszi el egy 1880-ban írt szövegről, hogy azt 2015-ben írták. Ez egy nagyon komplex folyamat.

Van kedvenc verse?

– Hogyne lenne. Most egy tizenkilencedik századi vers jut eszembe, de nyilván a huszadik század is tele van fantasztikus remekművekkel. Ennek a címe Trisztán, és August Graf von Platen-Hallermünde írta. Vörösmarty fordításában így kezdődik:

Ki a szépet szentől szembe látta,
Életét már halálba vetette.
Nem való a föld szolgálatára,
Mégis reszket, ha közel a veszte.

Nem tudom megmondani, miért ez a kedvenc, mert azal olyan mélységekig jutnék el, hogy mi a tetszés, mi az érték. Ez részben velem született, genetikai, részben szerzett értékek eredménye. Személyes tapasztalatoké, élményeké, amit az ember végül szublimál.

A saját versei közül melyiket emelné ki?

– Nem érzem úgy, hogy egyet ki tudnék emelni, vagy helyes volna kiemelni. Erre azt szokás válaszolni, hogy az a kedvenc versem, ami a következő lesz, amit majd ezután fogok megírni. Azt remélem, hogy sokkal jobb verseket is fogok írni, mint eddig, és hogy lesz közöttük olyan, amiről majd elmondhatom, hogy ez az első számú kedvenc.

Egy tavalyi interjúban azt mondta, örök sértettség jellemzi a magyar művészeket.

– Azt hiszem, ez mindig is így volt. Egyrészt a művész azt várja el, hogy elismerjék. Nem csak abban az értelemben, hogy ne nélkülözzön, hiszen az anyagiaknál talán többet jelent számára az erkölcsi megbecsülés. De egyben azt is szeretné, hogy a másikat, aki az ő ellenlábasa, riválisa, ne értékeljék. A művésznek nem biztos, hogy mindig igaza van, akkor sem, ha panaszkodik. De ez a sérelmi érzület valóban átjárja a művészeinket. Engem foglalkoztat az úgynevezett magyar elismeréstörténet. A Magyar Könyvklub kiadásában nemrég megjelenttünk egy könyvet arról, hogy az elmúlt száz évben ki milyen díjat, elismerést, kitüntetést kapott a magyar kultúrában, lett légyen az színész, szobrász, költő, író, elsőkötetes vagy sokkötetes klasszikus. Ebből nagyon érdekes következtetéseket lehet levonni arról, hogy hogyan működik a magyar recepció és értékelés. Két kardinális pont van: kik kaptak, pedig nem kellett volna, és kik nem kaptak, holott kellett volna. Ez egy drámai olvasmány. Végignézzük például a Kossuth- vagy a Baumgarten-díjak történetét. Eltelik száz év, és máris meg lehet mondani, ki kapott meg nem érdemelt díjat, és ki nem kapta meg azt, amit pedig kiérdemelt. Ilyenkor már látszik, hogy értékeremtésről van-e szó.

Elismerjük ma az irodalmárainkat, fölismerjük a komoly életművet?

– Ma is értékzavarban élünk. Még mindig az a helyzet, hogy érdemtelenek is kapnak díjat, és arra érdemesek meg nem. De aki egy komoly életművet hoz létre, vagy legalább ennek ígérete fölismerhető a munkásságában, az nagy eséllyel számíthat arra, hogy komolyan veszik. Pár évvel ezelőtt azt kérdezte tőlem egy politikus, hogy meg tud-e élni ma Magyarországon valaki abból, hogy jó író. Azt válaszoltam, hogy nem. Egyetlenegy írónk volt talán, Esterházy Péter, aki erre képes volt. De irodalmi munkásságból nem él meg senki. Ahhoz kell valami más is: tanítás, szerkesztés, valamilyen fizető állás. Tehát az írói

tevékenység mellett kell még valami, amivel jövedelemre tesz szert az ember, és amivel kiegészíti az íróként szerzett bevételét. Krúdy Gyula és József Attila óta tudjuk, hogy abból nem lehet megélni, hogy az ember magyar író vagy magyar költő. Ha volna is öt magyar írónk, aki csak ebből él, akkor az a másik kilencvenöt folyamatos gyűlöletét és haragját vonná magával. Krúdy Gyuláról és Móricz Zsigmondról már a maguk idejében is mindenki tudta, hogy élő klasszikusok. Mégis, alighogy megkapták azt a nyomorúságos ötszáz angol font sterlinget, azonnal rájuk esett mindenki haragja. A legnagyobb magyar szellemek, kulturális szereplők kezdtek el ugatni meg csaholni, hogy mi csoda dolog ez.

Beszélhetünk ma kulturális kohézióról?

– Az az elképzelt, nagy, egységes kohézió, amit egy nemzetet összetartó erőnek tudnánk nevezni, az álom marad. A szovjet ember megteremtésére irányuló kísérletek is sikertelenek voltak. E mögött olyan törekvések voltak, hogy egy nagy, közös identitást kényszerítsenek rá az emberekre. Pedig ezeket az embereket semmi nem fűzte össze, legföljebb illúziók, tévedések, frusztrációk. A kérdés azért kezd korszerűtlenné válni, mert a kollektív identitás, amiről tulajdonképpen szó van, egyre gyanúsabbá válik a mai világban.

Szabadkai előadásában tipikus magyar történetnek nevezte Kosztolányi történetét, aki lelkesen segíti a közösséget, de cserébe intrikát és rosszindulatot kap. Ezek szerint mindez nem csupán az irodalmi életre, hanem a teljes magyar közösségre vonatkozik?

– Ez egy magyar torzulás. Nem tudjuk igazán úgy megbecsülni a művészeinket, ahogyan kellene. Petőfi Sándor néhány nappal a halála előtt mélységes csalódással konstataulta, hogy a nemzet elengedte a kezét, hogy a hazának nincs rá szüksége. Vagy gondoljunk arra, mi történt Kölcsey Ferenc temetésén! Ezt egy drámában is föl akarom dolgozni: megrugdosták a koporsóját, ott táncoltak rajta az ormótlan csizmájukban. Így temették el a magyar himnusz szövegének szerzőjét. Akkor mire számítsunk mi, többiek?

Mi adhat reményt?

– A remény mindig illuzórikus, a hit koporsókötele. Hogy Vörösmartyt és Madáchot idézzem: „És mégis – mégis fáradozni kell”, „Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!”.

NAPLÓTÖREDÉK

Vasárnap, március 24-e. Meghívóm erre a napra az újvidéki horgász-szigeti rekreációs és sportközpont évi közgyűlésére szól, ahol évtizedek óta vikendházunk van. Teraszunkról rálátással a Duna túlsópartján arra a középkori kolostorra épült templomra, amelyben a XV. század elején a huszita bibliát fordították magyarra, majd Újlak felől jövet itt előttünk vezetted vízi seregeit 1456-ban a ferences Kapisztrán János, hogy megsegítse a törökverő Hunyadi Jánost a nándorfehérvári csatában. Itt hajózott 1830-ban Széchenyi István ismert Desdemona hajójával, kikötve Ó-Futakon, majd átsétálva a nyolcszáz jobbagytelket számláló Új-Futakra, ezt követően „Kamenitzben” megtekintették Martzibányi „etablissementjét”, azaz telepét... Nos, ezek az én történeti meséim, és mindez most mintha megbosszulta volna magát, mert mint a történelemben is némileg, de a művészetekben otthonosabban mozgó embert megtettek kulturális felelőssé, mivel az idén Újvidék Európa Ifjúsági Kulturális Fővárosa, két év múlva pedig Temesvárral közösen Európa Kulturális Fővárosa kell legyünk. Már tavaly a várostól anyagi támogatást kaptunk egy nyári színpad fölállítására és zenei pavilon létrehozására, most pedig lehetőség nyílik itt kamaradabok, zenei előadások, irodalmi rendezvények megtartására, sőt képzőművészeket is fogadhatunk, akik a természetben festhetnek, majd alkotásaikat ki is állíthatják. A biztató ebben, hogy főleg az újvidéki Művészeti Akadémia hallgatói körében mindre fogadókészség is van. A sziget látogatottsága egyrészt kitűnő fekvése, másrészt gasztronómiai kínálata miatt mind nagyobb.

Hétfő, 25-e. Két rendezvényre is el szeretnék jutni. Délután a bölcsészkar Magyar Tanszékének vendége lesz Thomka Beáta irodalomtörténész, nyugalmazott egyetemi tanár, gyakorlatilag egykori évfolyamtársam, aki bár egy évvel mögöttem járt, de például Bányai János irodalomelméleti előadásait vagy Bori Imre Déry-kurzusát együtt hallgattuk. Mióta Péccsett él, ritkábban találkozunk. Viszont Tolnai Ottóról vagy Mészöly Miklósról értekezve, netán prózatörténetről elmélkedve mindig az ő könyveit kell kezembe, kezünkbe vennünk. Ezúttal is egy szegedi Tolnai-konferenciáról érkezett, hogy a tanszéki Kontaktzóna keretén belül Toldi Éva tanszékvezetővel bemutassák a legújabb, az ősszel a Kijárat kiadónál megjelenő tanulmánykötetét, a különös címet viselő *Regénytapszaltat. Korélmény, hovatarozás, nyelvváltás* címűt. Mint megtudhattuk, Thomka Beátát ebben a kötetében is a kortárs regények esztétikai beállítottságának változásai foglalkoztatják, de újabban a nyelvváltás jelensége is, amelyre a számos világirodalmi példa mellett most Saša Stanišić boszniai származású, Németországba emigrált író példáját hozta föl. Sajnos a kötetet – mert itt csak mutatóba volt, nem több két példánynál – majd csak odaáti könyvesboltban tudjuk megvásárolni.

Még a hétfő esti programhoz tartozott Léphaft Pál aznap esti, több mint félszáz karikatúráját bemutató vetítése és beszélgetése Doru Bosiok ismert illusztrátorral, egyetemi tanárral. Az esten a kérdező megjegyzésére, miszerint rajzainak többsége nem tartalmaz szöveget, Léphaft kifejtette, önmagát olyan újságírónak tekinti, aki nem betűkkel írja meg véleményét, hanem a valóságot humorosan, kissé elferdítve inkább képbe sűríti. Szó esett a cenzúráról is, ami viszont a szerző szerint már nem rá, hanem a szerkesztőkre tartozik. Ő mindenesetre „a falig” szokott elmenni, s talán ezért is kedvelik rajzait, itthon és külföldön egyaránt. Érdekelt a képválogatása is, mert már tavaly is a Kanizsai Íróklub kereté-

Bordás Győző

ben meg szerettem volna szervezni a válogatását íróportréiból, amire, reményeim szerint, idén végre sor kerül.

Kedd, 26-a. J. Garai Béla nemrég elhunyt humoristánk-publicistánk, a *Magyarzó Pistike messéinek* Gál László örökébe lépő írója végrendeletében arra kérte özvegyét, halála után alapítson egy róla elnevezett, elsősorban fiatal alkotók humoros-szatirikus-ironikus publicisztikai műveinek megírását serkentő és jutalmazását szolgáló díjat. Az alapító okirat aláírására kért fel az özvegy tizenkét személyt, közte e sorok íróját is, aminek örömmel tettem eleget, mert híján vannak irodalmunkban a bátrabb hangvételű, kellő iróniával fűszerezett, élcelődő publicisztikai írások. Nem is beszélve arról, mikor jelent meg könyv alakban ilyen jellegű kiadvány. Hogy a díj már idén, a magyar humor napjához kötődően, június 25-én kiosztásra kerüljön, szükség volt a jogi lépések megtételére. Odaítéléséről viszont egy általunk kinevezett bírálóbizottság dönt majd.

Szerda, 27-e. Az immár 67. Kanizsai Íróklub szervezőbizottságának idei első ülése. Időpont-meghatározás, programjavaslat, kiállítások, könyvbemutatók, színházi előadás, iskolai látogatások... Mi fér bele abba a két és fél napba, úgy, hogy maradjon idő némi baráti beszélgetésre, eszmecserekre, hiszen ez is velejárója ennek a hagyományos vajdasági írói rendezvénynek. A megtartásának dátuma, mint minden évben, szeptember első hétvégéje. Már tradíció, hogy a tanácskozási témájára maximálisan 1400 karakteres, műfaji megkötés nélküli „írást” kérünk a résztvevőktől. Már tavaly döntés született arról, hogy idén Koncz István versének egy sora, gondolata legyen a feladott és a részvételre feljogosító téma, ám ezúttal a feladatot nemcsak íróknak, hanem meghívott képzőművészeknek is ajánljuk. A javaslatok közül a szervezőbizottság Koncznak az *Edgar Allan Poe olvasása közben* című verse indító sora mellett döntött, amely így hangzik: „*Forrósdok a lég, s vele fesziül a csend*”. A képzőművészekről egy-egy festményt, grafikát, rajzot... várunk, amelyeket a Dobó Tihamér Képtárban állítanak ki, míg a tanácskozás színhelye adna teret Léphaft íróportréinak. A díszvendég a Vajdaságból Szegedre költözött s azóta a Tiszatáj folyóiratot szerkesztő Hász Róbert immár Márai Sándor-díjas író lesz. Itt szeretnénk majd bemutatni Bori Imre levelezésének megjelenésre váró kötetét, születése kilencvenedik évfordulója tiszteletére, valamint köszönteni a nyolcvanéves Várady Tibort három egymás után megjelenő „jogásznovellák” és „dokumentumregénye” kötetei kapcsán, s bemutatni Dudás Károly új regényét.

Ezen a napon még egy fontos esemény történt. Az egykori Vajdasági Művelődési Intézet nemrégiben fölvette a Miloš Crnjanski nevet, ezért szükség volt az intézet minden dokumentuma, cégtáblája, logója megváltoztatására. Az erre kiírt pályázatot Kapitány Attila újvidéki formatervező, immáron a Művészeti Akadémia tanára nyerte meg, s az ő tervét mutatta be az intézet igazgató asszonya, Smiljana Vlajić. Kapitány Attila, aki eddig a plakáttervezésben szerzett magának jelentős nevet, most a formatervezés terén is bizonyított: egyszerű, de nagyszerű megoldást tárt igazgatóbizottságunk elé, e napló írója is minden fenntartás nélkül támogatni tudta. Sőt! Az indoklás több mint meggyőző: „A háromszögeket, ezeket a geometriai elemeket azért alkottam, több színben is, mert mindez vidékünk hármasszögletét (Bácskát, Bánátot és Szerémséget) jelképezi, s azonfelül a többnemzetiségű jelleget is szimbolizálja. Ebben benne foglaltatik mindaz, ami az intézetünk ismérve, az intellektuális, művészi és lelki stabilitás is.”

képzőművészet

AZ ÁLMOK TITÁNJAI

Gondolatok Verebes György festőművész alkotásairól

Hóvári János

A titánok a klasszikus görög mitológia vesztesei, akiknek többségét Zeusz – bár az emberiség sokat köszönhetett nekik – örök rabságra ítélte, mert félt erejüktől, eszességüktől és lázadó természetüktől. Bűnösök, áldozatok vagy alvó lehetőségek? – több ezer éve gondolkozik már erről a klasszikus kultúrát ismerő világ. Rubens, Goya és más nagyok festményei történeteikről közismertek. Verebes György már több mint másfél évtizede titánokkal és titaniszokkal álmodik: megjelennek neki valahol; talán a Tisza-parton, az alföldi rónán vagy a bánáti hegyek között, s ő csodálhatja fejüket, testüket, becsukott szemüket és kezüket. Az ébredés után – vallotta be egy interjúban – az álom nem múlik el nyomtalanul. S előbb-utóbb az emlék vászonra kerül. Kemény küzdelem ez az emlékezés korlátaival, a formákkal, a színekkel és a tudat alatti világ megannyi feltörő gondolatával. Ilyenkor a kép szinte maga írja (festi) magát – vallotta többször a művész maga. De miért titánokat és titaniszokat fest, s nem mást? Miért tört rá a különös álmvilág? Valami ősi mitikus erő tört fel benne, ami tehetségére és művészi énjére alapozottan kiválasztotta teszi őt a titánok emlékvilágának megfestésére?

Verebes György a 21. századi magyar festészet egyik meghatározó személyisége, nem csupán veleszületett művészi tehetsége, hanem munkássága eddigi bejárat útja okán is. Ennek méltó elismerése, hogy 2017-ben megkapta Magyarország legfontosabb képzőművészeti elismerését, a Munkácsy Mihály-díjat. 1965-ben született Zentán, 1989-ben szerezte meg grafikus diplomáját Budapesten a Magyar Képzőművészeti Főiskolán. A titánok 2002 körül jelentek meg álmaiban és munkáiban. Ez korszakhatár eddigi életútjában. A főiskolát követően szenvedésektől sem mentes kereséssel találta meg azt a képi-érzelmi-tartalmi világot, amely kortárs módon tisztelgés

az egyetemes művészet értékei előtt. Távolodni látszott a grafikától, de mint a rézkarc kedvelője nem tudott szabadulni a 18. századi nagy mester, Giovanni Battista Piranesi (1720–1778) minuciózus részletábrázolásaitól, s azt átvezette festészetébe. Titánjai és titaniszjai az emberi mélységről, valamint az egyetemes vertikumról szólnak. Az alaposan kidolgozott, néha ködbe vesző, tökéletesen megrajzolt és megfestett testek és testrészek nemcsak azért sejtelmesek, mert a titánok alszanak, hanem azért is, mert jelentésviláguk az örök reményről szól, valamint az azzal járó vágyakról és féltésekről. Örök kérdés, hogy az agyagos-fehér testű titánok mit fognak tenni: alszanak tovább, vagy megrázzák magukat, és gigantikus erejükkel ismét életre kelnek? Kik is valójában az ő titánjai: gondolkodó elmélkedéseinek formái csupán az antikvitásról vagy valamilyen megszemélyesítések? A szemlélőnek kell talán titánná lennie, és átélnie a titáni létet? Vagy az egész titánsorozat az emberiség vagy a magyarság erejének allegorikus ábrázolása? Vagy csupán a klasszikus görögség istenvilágának alvó feszültsége került megragadóan a vászonra, az egyetemesség és a magyar kultúra természetes egységében? Annak egyértelmű bizonyítéka-ként is, hogy az ókori Szmirna, Athén, az újkori Zenta, Kecskemét és Szolnok, valamint Barbizon, Berkeley, Biarritz és Nagybánya lelki és szellemileg szomszédos helyek? Vagy Verebes György alkotásai kiállások mellett, hogy az elmúlt két évszázad nemzetállami el- és bezárkózási törekvései nem tudták szétörni az egyetemesség valódi tartalmait s ennek nemzeti kultúránkat építő és gazdagító magyar olvasatát sem? Homérosz, Hésziodosz éppúgy kortársaink, mint Shakespeare és Dosztojevszkij, s Berzsenyi Dániel, Hamvas Béla és Szabó Lőrinc hozzájuk öregedtek?

Azt vallja, hogy minden gondolatnak szellemi és tájféldrajzi

Alvó titán

A kamasz

talaja van. Nem kérdés, hogy ez nála Zenta és vele együtt: a történelmen átfolyó Tisza. A folyó, amely évezredek titkokat őriz, benne a mitikus Attiláét is, miként az alvó titánok is tele vannak titkokkal. Csak a Tiszának – a titánokhoz és a titaniszokhoz hasonlóan – már régóta két arca van. Egyik, amely megregulázottan a Zenta városát védő árvízvédelmi fal köveit nyaldossa, amelyeket az egymásra épülő nemzedékek észszerű védekezésből nagy szorgalommal emeltek. A másik pedig a bánáti túlsópart, ahol még többé-kevésbé látjuk a szabad Tiszát, amelynek vadulását Petőfi Sándor egykoron remekül versbe szedte. A képzőművészet is Janus-arcú, mint a Tisza. A mesterek egyszerre nagy tanítók, valamint rend- és formaszabályozók: a tanítványokat, a fiatal művészeket el akarják többnyire helyezni egy új eltervezett világban, egy elképzelt „művészvilágban”, amolyan szépen megszerkesztett veduta ideatában. Verebes Györgynek is kijelölt útja volt a grafikusok között. De a karma

őt festőnek szánta, s ezért meg kellett küzdenie. A sors kényszerrel elől gyakran a zenébe menekült, de egyre jobb képek születtek műtermeiben. Az új út keresése vagy a lázadás, a szabadság megragadása az emberi személyiségből jön, és ez tombolással és árvizekkel jár, majd letisztulással és megnyugvással az új formák között zárul le. A titánok története is ez: a gigantikus harc után Tartarosban megpihennek, még ha kínokat is kell elszenvedniük. A Tisza is alvó titán, ne adja a Jóisten, hogy igazán megmutassa erejét! Vagy mégis, azért fogja tenni, hogy megmutassa: a világban nem az ember, hanem a természet az úr? Verebes György pedig megállapodott művész lett a titánok árnyékában, aki minden képével gondolkodásra és érzelmek feltörésére készítet bennünket.

A Vajdaság számos remek magyar képzőművészt adott a világnak. Hadd kezdjem a sort az Óbecsén született Than Mórral, aki a 19. századi historikus festészetünk nagy alakja. A Palánkán született Eisenhut Fe-

renc az orientális kis és nagy képek mestere volt, és bácskai vagánysággal járta be a Kaukázust és Közép-Ázsiát. Élete végén az 1697. évi, világtörténelmi jelentőségű zentai csata remek festője lett. A Magyarkanizsán született Reisinger Ivánt (Dan) a második világháború utáni szellemek Izraelbe röptették, s ott lett örök bácskai Izrael legkiválóbb grafikusa, akinek emlékeiben ma is elevenen él a Tisza és a frissen kifogott halból főzött kanizsai halászlé. Kevesen tudják a világban, hogy Moholy-Nagy László, a huszadik század meghatározó művésze, moholi gyermekkorán szintén vajdasági. Sárgája képein őrzik a bácskai érett búzamezők elfelejthetetlenességét. És sorolhatnám tovább a neveket...

Verebes György a 21. századi Vajdaság festészetének meghatározó alakja. Művésze egyszerre szól az e vidéken megélt múltrol és jelenről, de a jövőről is. A magyarság keserű 21. százada neki már keserű, és sokszor mézédessé lett szülei tehetségének, a zentai megmentett

Alvó titánok - Boreas

Mudra - Az ítélő

polgárvilágszigetnek, jóma- ga szorgalmának és a zágrábi életet is megismerő nyitottsá- gának köszönhetően. Sohasem szakadt el Zentától, nemcsak szülei miatt, hanem leginkább azért, mert erre képtelen: léte- zésének tartóoszlopa itt veretett le. Azzal, hogy benne él szülő- városa életében – gépkocsijával szinte mindig úton van –, nem rögzül számára a csökönyös idő valahol az elmúltban, és soha- sem lesz nosztalgiazó látogató szülővárosában, hanem annak örökre polgára marad.

Majdnem két évtizedes bu- dapesti élete során 1989-ben kapta kézhez diplomáját, sok mindent végzett, de révbe ak- kor jutott, amikor 2002-ben a Szolnoki Művésztelepre került, s annak 2003 óta vezetője. „Jó érzés mindennap látni a Tiszát” – mondta gyakran, amikor Szol- nokon meglátogattam. „A Tisza

Tisztelgő

a magyarság szimbóluma” – tet- tem hozzá. Értettem Gyuri ba- rátom megnyugvását a tiszai tájban. De ehhez hozzátartozik más is, a tiszai közösség. Ami- kor együtt mentünk Zentára, ba- rátaik várták: természetesen volt jókedv, de komoly beszélgetés is. Így van ez Szolnokon is a mű-vésztelepen. A kert fái egyben ókori ligetek tölgyei és platánjai

is, amelyek között szinte megbú- vik a kolónia, a művészi társas élet inspiráló színtere, a maga vertikális és nemzeti értékeivel.

Első titánképe Kecskeméten, az ottani alkotóházban született 2002-ben, a többiek már szol- noki műtermében, ahol nem- egyszer félretéve állt egy-egy kép évekig, míg eljött az ideje a befejezésnek vagy az átfestés-

Fotó: Figuli Judit

Verebes György a zentai ve- gyi technikum elvégzése után 1985-tól a Magyar Képzőmű- vészeti Főiskola képgrafika tanszékének hallgatója, ahol 1989-ben szerez diplomát, majd 1992-ig művészképzős hallgató ugyanitt.

Festéssel 1988 óta fog- lalkozik. Könyvillusztrációkat készít, színházi díszletet, bel- sőépítészeti arculatot tervez. Festészeti tevékenysége mel- lett rendszeresen publikál iro- dalmi lapokban, kiállításokat nyit meg. 1990-től több jazz-

és világzenét játszó zenekarban közreműködik mint alapító tag, zongorista, zeneszerző, színházi zenét ír.

1997–2003 között egy reklámgrafikai stúdió művészeti vezetője, 1998–2002-ig a Lurdy Galéria művészeti vezetője.

2002 óta él a Szolnoki Művésztelepen, 2003-tól a Szolnoki Mű- vésztelep (alapítva 1902-ben) művészeti vezetője. Vezetésével a nagy hagyományú művésztelepet az ország egyik művészeti köz- pontjává emelte, 2017-ben a kolóniát Magyar Örökség díjjal tüntet- ték ki.

2007–2011 között a budapesti Képző- és Iparművészeti Szakkö- zépiskola tanára.

Szellemi kitalálója és alapító tagja a Szolnoki Képzőművészeti Tá- rsaságnak (alapítva 2011-ben). 2013-ban a Magyar Festészet Napja Alapítvány kuratóriumi tagjává választották, 2017 óta az alapítvány elnöke.

Több mint ötven egyéni kiállítása volt Magyarországon és külföl- dön. Rendszeres résztvevője hazai és nemzetközi csoportos tárla- toknak, művésztelepeknek. Művei megtalálhatók magán- és köz- gyűjteményekben.

2011-ben megkapta Szolnok város kultúrájáért végzett munkájá- ért a Kaposvári Gyula-díjat. 2015-ben az Academia Humana Alapít- vány és a T-Art Alapítvány Supka Magdolna-díjjal ismerte el a magyar képzőművészeti életben végzett szervezői és alkotói eredményeit. Szakmai munkájáért 2017-ben Munkácsy Mihály-díjjal tüntették ki, el- nyerte a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Területi Prima díjat, valamint a 64. Vásárhelyi Őszi Tárlaton a Magyar Művészeti Akadémia díját.

nek. 2018-ban nagy átfogó fel- újítás kezdődött a művésztele- pen. A művészek ideiglenesen más lakóterekbe kerültek. Re- méljük, 2019 ősze már a vissza- költözés ideje lesz. Vajon a bú- torokkal, gyermekjátékokkal, festőállványokkal, könyvekkel és poharakkal a titánok is visz- zatérnek-e a régi-új műtermé- be, vagy Verebes Györgynek új

művészeti korszaka veszi kezde- tét? Ha nem, nézzék a melléklet alkotásait aktuális leltárként; ha igen, akkor emlékként a ma- gyar nemzet egyik kiváló művé- szének remek nagyívű korszak- kából, amelyek Verebes György gyökerei okán képbe öntött, Kecskeméten és Szolnokon le- tisztult vajdasági-tiszai-zentai gondolatok.

Castrum

Hypnos

átmentett történelem

A MAGYARSÁG HELYZETE JUGOSZLÁVIÁBAN

A Bácskai Hírlap úttörő szerepe a délvidéki magyarság politikai eszmélésében

Patyi Szilárd

1920. június 4-én a trianoni békediktátum aláírásával a délvidéki magyarság a történelem során először került kisebbségi sorba. Ebben az új helyzetben számos kérdésre kellett megtalálni a választ: Milyen politikai jogai vannak az új államban a nemzeti kisebbségeknek? Mit várhatnak a magyarok a délszláv ország politikai vezetőitől? Mi a feladatuk a délvidéki magyarság politikai vezetőinek? Önálló politikai szervezetet hozzanak létre, vagy csatlakozzanak valamelyik országos párthoz?

A Bácsmezei Naplót megelőzően a Stella Adorján szerkesztette szabadkai napilap, a Bácskai Hírlap már 1920 nyarán hozzászólott ehhez a feladathoz egy nagyszabású cikksorozat formájában.

Mint ismeretes, Dévavári Zoltán *Új partok felé – Kisebbségi kiutkeresés, szellemi és politikai irányzatok a Délvidéken és a Magyar Párt megalakulása (1918–1922)* című munkájában arra mutatott rá, hogy 1921 végén, 1922 elején Jászi Oszkár, Dettre János és Gráber László a Bácsmezei Napló hasábjain igyekeztek elsőként választ adni ezekre a kérdésekre.

TRIANON UTÁN, VÁLASZTÁSOK ELŐTT

A Bácskai Hírlap 1920. június 13-án indította útjára cikksorozatát, amely „a Jugoszláviában élő magyarság helyzetét van hivatva megvilágítani”. Az, hogy a lap pont ekkor kezdett közölni írásokat egy ilyen témában, nem véletlen. Alig több mint egy hét telt el a trianoni békediktátum aláírása óta, amellyel a vajdasági magyarok hivatalosan is a Szerb–Horvát–Szlóven Királyság lakosaiá váltak, és kisebbségi sorba kerültek. Emellett az sem volt elhanyagolható szempont, hogy a béke megkötésével és a háború hivatalos lezárásával adották a háború hivatalos lezárásával adották a háború feltevélek a választások megtartására az országban. Ezért időszériának mutatkozott a kisebbségbe szorult magyarság helyzetének, mindenekelőtt politikai kilátásainak számbavétele. Ezzel összhangban a cikksorozat, amelyet a napilapban egyszerűen csak közleményeknek neveztek, *A magyarság helyzete Jugoszláviában* címet kapta (bár az ország hivatalosan csak 1929-ben vette fel a Jugoszlávia elnevezést, a kortársak már előtte is legalább olyan gyakran használták, mint a hivatalos Szerb–Horvát–Szlóven Királyság megnevezést). A napilap szerkesztősége a cikksorozat útjára indításakor tisztában volt azzal, hogy fontos vállalkozásba kezdett.

„A Bácskai Hírlap célul tűzte maga elé, hogy vezető szerb egyéniségekkel és politikusokkal folytatott mindenre kiterjedő interjúk keretében világítsa meg, milyen lesz az új államalakulatban a magyarság helyzete. Ezek az interjúk tulajdonképpen ankét jelleggel bírnak: sok érdekes és fontos eszme vetődik fel bennök, amik ugyan praejudikálnak az állami intézkedésekkel, az alkalmazandó eljárási, kezelési formának – de amelyek sok esetben tényleg utmutatásul szolgálnak majd

A Bácskai Hírlap szabadkai napilap fejléce

a hatalmat gyakorló állami közegeknek” – olvashatjuk a június 27-én megjelent második közlemény bevezetőjében.

A Bácskai Hírlapban rendszertelen időközönként jelentek meg ezek az írások, amelyeket Adler Dezső, Szaulich Antal és Szelepcsényi Antal újságírók készítettek.

Az első közlemény Adler Dezső interjúját tartalmazta, amelyet Svetislav Mihajlović államtitkárral, a belügyminisztérium Bácska, Bánát, Baranya osztályának főnökével készített, aki ebben a minőségben „közvetlen intézője a Bácskában élő magyarság sorsának”. Az államtitkár kijelentette, hogy „a magyarság politikai helyzetét maga a magyarság, illetve a magyarság politikai vezetői tartják a kezükben”, majd az úgynevezett opciójogot magyarázta el. Az opciójogot a párizsi békekonferencia biztosította a magyarságnak és az államban élő többi nemzeti kisebbségnek. E szerint minden nem szláv lakos egy éven be-

lül köteles nyilatkozni arról, hogy az országban akar-e maradni, és fel akarja-e venni az SZHSZ állampolgárságot. Ha igennel válaszolnak, nemzetiségétől függetlenül megkapják az állampolgárságot. Az államtitkár elmagyarázta, mindebből az következik, hogy „a magyarság politikai jogai tulajdonképpen csak egy év múlva lépnek érvénybe”. Így a magyaroknak választójoguk sem volt ebben az időszakban.

A következő közlemény június 27-én jelent meg, és dr. Jovan Petrović ügyvéddel, Vajdaság volt igazságügyi népbiztosával készült interjú volt olvasható benne, aki a magyarság jövőbeni politikai szerepvállalásáról fejtette ki igen markáns véleményét. Szerinte a 14 milliós ország politikai életében a négy-öt-százezer fős magyarság „nem sok vizet fog zavarni”. Ezért az ügyvéd a magyar érdekképviselet megvalósulását nem egy önálló pártban látta, hanem az egyéni képviselőben, aki „ahoz a párthoz csat-

lakozik, amelyikbe meggyőződése viszi s amelyiket legalkalmasabbnak tartja arra, hogy a párt programjával a magyarság ügyének legjobban szolgáljon”. Dr. Martin Matić parlamenti képviselő, a baranyai háromszög kormánybiztosa július 8-án közzétett nyilatkozatában szintén úgy vélte, hogy „a magyarság ahelyett, hogy önálló magyar pártot alakítson, inkább ama szláv frakcióhoz fog csatlakozni, ahol érvényesülését jobban kivívhatja”. Ezzel szemben dr. Aleksandar Moć, Bács-Bodrog megye volt főispánja, akinek az interjúja július 3-án jelent meg, lehetségesnek tartotta egy egyetemes magyar párt megalapítást. Blaško Rajić, a szabadkai Szent Rókus-kápolna plébánosa, parlamenti képviselő szintén lehetségesnek tartotta egy magyar párt megalapítását. Meglátása szerint azonban erre csak akkor kerülhet sor, ha Magyarország és az SZHSZ Királyság között szövetségi viszony jön létre, ami a plébános megítélése szerint rövid időn belül be fog következni. Rajić nyilatkozata július 11-én jelent meg.

MAGYAROK A RADIKÁLISOK TÁRGYALÓASZTALÁNÁL

A július 27-én megjelent közlemény, amely Szaulich Antal munkája, kiemelkedik a korábban megjelent írások közül. Ebben az interjúban az addig elhangzott szerb álláspontokra egy magyar közszereplő reflektált. Dr. Pleszkovics Lukács, a Károlyi-kormány volt kormánybiztosa, Szabadka utolsó magyar főispánja kijelentette, hogy „nemzeti kérdés tekintetében mi volt magyar politikusok a wilsoni elvek alapján állunk”, és az amerikai elnök által lefektetett 14 pont szerint kéri a „széles perspektívájú nemzetiségi szabadságjogok és egyenjogúsítás” biztosítását. Emlékeztetett arra, hogy amikor ő kormánybiztosként működött az ősrírózás forradalom idején, „liberális nemzetiségi politikát” vallott magának, és „a bunyevácot és a szerbet a volt Magyarországon éppoly jogu polgárnak tartottam, mint a magyart”. Hozzátette, hogy a szabadkai törvényszéken megtörtént, hogy szerb ügyvéd cirill betűs beadványt adott be, és azt el is bírálták, ezek alapján „megértést kérünk mi is az új rendszerben, ha élni akarunk a nyelvünkkel”. Végül levonta a konklúziót, hogy a magyarság akkor vesz részt a délszláv állam politikai életében és Szabadka önkormányzatának munkájában, ha a kormány a wilsoni elveket alkalmazza a magyarlakta területeken.

Pleszkovics Lukács nyilatkozata felkeltette az egyik legnagyobb országos szerb párt figyelmét, és konkrét lépéseket tett a délvidéki magyar politikai vezetők felé. Ennek köszönhetően a délvidéki magyar politikusoknak először nyílt lehetőségük szervezeten felül saját nemzeti közösségük érdekében. Így azt kell mondanunk, a volt főispán nyilatkozata és a Bácskai Hírlap egész kezdeményezése mérföldkő a délvidéki magyarság politikai életében. És hogy melyik párt érdeklődését keltette fel a nyilatkozat?

„Radikális párti politikusok tárgyalásokba kezdtek a magyarság szabadkai vezéréivel, hogy lépjenek be a jugoszláv radikális pártba” – tudhatjuk meg az

A július 27-ei Bácskai Hírlap címlapja Pleszkovics Lukács nyilatkozatával

átmentett történelem

augusztus 13-án megjelent hetedik közlemény szalagcíméből.

Az írás arról tudósított, hogy az 1881-ben alapított Szerb Népi Radikális Párt a közlegő választások és Pleszkovics nyilatkozatának hatására tárgyalásokba kezdett, „hogy a magyarságot megnyerjék maguknak s a nagyszámu jugoszláviai magyarral megerősítsék táborukat”. A tárgyalásokat Szabadkán a neves Manojlović család tagjai, Vladislav Manojlović megyei főispán és testvére, Jovan Manojlović bankigazgató, parlamenti képviselő irányították. Az ő megbízásukból kereste fel dr. Mihail Theodorović ügyvéd Pleszkovics Lukácsot, azzal az üzenettel, hogy a radikálisok tárgyalni akarnak vele. A tárgyalásokon végül nemcsak Pleszkovics jelent meg, hanem csatlakozott hozzá a szabadkai magyar közélet több szereplője, mint Lipozenecsi Lázár ügyvéd-földbirtokos, Vojnic Gyula bankigazgató, dr. Kiss József ügyvéd, Piukovich József, Törley Gyula, Janiga János, dr. Antunovich József, dr. Bíró Károly, Szabadka akkori utolsó magyar polgármestere, valamint Gyelmis Gábor. A radikálisok részéről Vladislav Manojlović, Jovan Manojlović és Radivoj Miladinović ültek tárgyalóasztalhoz, akik azzal a javaslattal álltak elő, hogy a közeljövőben megalakuló Magyar Klub vagy Magyar Párt lépjen be a radikális pártba. Az ekkor még nem formális magyar politikai csoportosulás azonban önállóan szeretett volna működni, és a tagok nem akartak belépni egyik pártba sem. A tárgyalásoktól nem zárkóztak el, mert „tudni akarják a szerb politikai pártok céljait s tájékozódást óhajtanak szerezni afelől, hogy milyen eredményeket adnak a magyar nemzetiségnek”. A tájékozódás mellett a magyar politikusok követelték a wilsoni elvek végrehajtását is. A tárgyalások eredmény nélkül zárultak. Inkább első puhatolózás volt ez egy esetleges komolyabb tárgyalás előkészítésére.

A következő, augusztus 16-ai közlemény a tárgyalás egyik kezdeményezőjét és résztvevőjét szólaltatta meg, mégpedig Jovan Manojlovićot, aki rávilágított az egyeztetés legfőbb problémájára. Ez pedig a fentebb tárgyalt opciójog volt, amely a magyarságot és az összes nem szláv lakost megfosztotta szavazati jogától.

A Manojlović-palota Szabadkán - Vladislav Manojlović és Jovan Manojlović egykori lakhelye

„Amíg az opció nyílt kérdés, addig a nem szlávok politikai szervezkedésének nincs is igazi értelme” – állapította meg Jovan Manojlović.

A szabadkai magyar politikusok és a radikálisok néhányszor még folytattak tárgyalásokat. Sőt október 1-jén a Bácskai Hírlap arról adott hírt, hogy Szabadkán járt Milorad Drasković belügyminiszternek, politikusnak a titkára, hogy „a magyarság hangulatát tanulmányozza”. Ő a másik nagy szerb párt, a Demokrata Párt nevében puhatolózott az észak-bácskai városban. A belügyminiszter titkára tárgyalt néhány magyar ügyvéddel, majd visszatért Belgrádba. A szerb pártokkal folytatott tárgyalások azonban abbamaradtak. A pártok teljes energiájukat a választási kampányra fordították, és inkább azokra koncentráltak, akiknek volt szavazati joguk. Az SZHSZ Királyság első parlamenti választásaira végül 1920. november 28-

án került sor, amelyen a radikálisok és a demokraták szereztek többséget, akik koalícióra léptek egymással.

A Bácskai Hírlap cikksorozata, a tárgyalások eredményeitől függetlenül, tovább folytatódott. Megszólaltatták Vranje Sudarevićet, Szabadka polgármesterét, Svetozar Pribićević kultuszminisztert, Ivan Evetović bácsi plébánost, parlamenti képviselőt. Az utolsó, tizenkettedik közlemény a napilap karácsonyi számában, december 25-én jelent meg, és Andrija Pletikosićot kérdezték, aki Sudarevićet váltotta Szabadka polgármesteri székében. A figyelemre méltó kezdeményezés azonban sajnos abbamaradt, a szerb hatóságok ugyanis a Bácskai Hírlapot 1921. február 11-én betiltották. A magyarság politikai szervezése csak 1921. december 4-én kezdődött meg újra, amikor megjelent Jászi Oszkár *A magyar nemzeti kisebbségek helyzete az új államokban* című tanulmánya, amely végül

elvezetett a Magyar Párt 1922. szeptember 17-ei megalakulásához. Jászi tanulmánya már nem a Bácskai Hírlapban jelent meg, hanem a Dettre János szerkesztette Bácsmegeyi Napló hasábjain.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Agárdi Gábor (1987) újságíró, szerkesztő (Szabadka)

Antalovics Péter (1993) költő, újságíró (Kupuszina–Újvidék)

Bolyos Miklós (1991) zenei szerkesztő (Újvidék)

Bordás Győző (1948) író, kritikus (Újvidék)

Fehér Miklós (1994) író, újságíró (Zenta)

Fodor István (1953) nyugalmazott szerkesztő, újságíró (Zenta)

Hóvári János (1955) történész, diplomata (Budapest)

Károsi Panni (1988) szakíró, újságíró (Zenta)

Laták C. István (1967) újságíró, szerkesztő (Zenta)

Majoros Sándor (1956) író, szerkesztő (Bácskossuthfalva – Budapest)

Mezei Zsófia (1984) újságíró (Zenta)

Mihályi Katalin (1961) újságíró, szerkesztő (Szabadka)

Molnár Tibor (1966) főlevéltáros (Zenta)

Orcsik Károly (1978) egyháztörténész, plébános (Adorján)

Patyi Szilárd (1987) tanár, újságíró (Szabadka)

Sándor Laura (1990) festőművész, tanár (Szabadka)

Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)

Verebes Ernő (1962) költő, drámaíró, zeneszerző (Zenta–Budapest)

Lapszámunkat **Verebes György** alkotásaival illusztráltuk.

A Wilson utca Szabadkán (ma Makszim Gorkij utca) - az amerikai elnök 14. pontja volt a délvidéki magyar politikusok tárgyalási alapja

„A VONAL MISZTÉRIUMA”

Hatások és visszahatások Amedeo Modigliani szobrászatában

Sándor Laura

Minden természetszerűen fejlődő művészet csak azt veszi át és utánozza, ami a saját mondani-
valójának kifejezéséhez segíti – fogalmazza meg *Szilágyi János György* az etruszk művészetről szóló könyvében. Nem véletlenül említem ezt a gondolatot bevezetőül, nem véletlenül Szilágyi könyvéből. Hogyan fonódik össze Modigliani művészete az etruszk hagyományokkal?

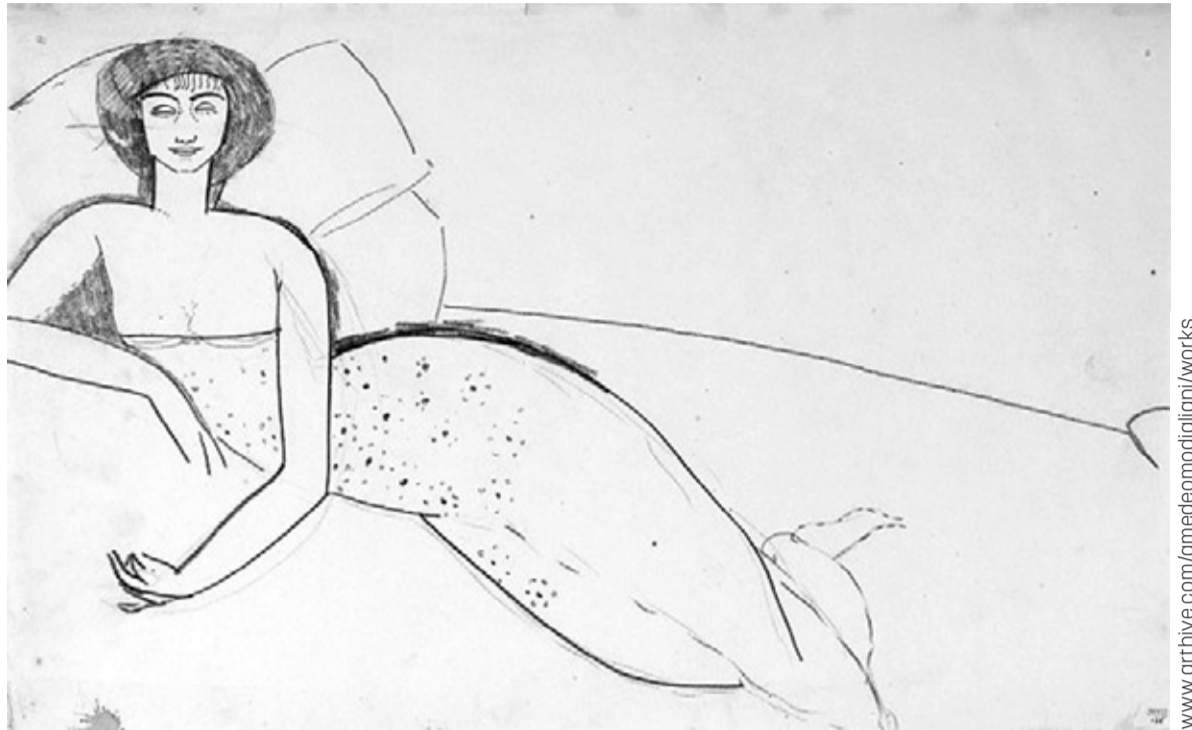
Amedeo Modigliani, a hosszúságú arcú, elnyújtott figuráiról híres festő Livornóban született, egy toszkán vidéken, Itáliában. Ma a toszkánok köztudottan büszkéek etruszk gyökereikre. Más emberek érzékenyek, érzékinek tartják őket, és ezt művészetükről is elmondhatjuk. El tudom képzelni, hogy a toszkánok is, és az odalátogatók is úgy érzik, ez a levegőben van. *Gino Severini*, a 20. századi futurista festő, azt mesélte Modiglianiról, hogy kivételesen érzékeny ember volt, emellett kritikus és ironikus is, hű a toszkán szellemiséghez. Az érzékeny, sokszor szenvedélyes hangvétel híressé vált festményeiből jól kiolvasható, ám kevesen tudják, hogy kalandos szobrászi alkotómunkán keresztül vezetett az útja az egyedi stílus felé.

Modigliani egész életében keresett valamit, nyitott volt más kultúrák és alkotók művészetére, de ezeket a hatásokat sajátosan kezelte. Párizsi évei alatt, mint ahogyan kortársai is legtöbbször, találkozott primitív és antik műtárgyakkal, melyek erős hullámként érkeztek a francia műtárgykereskedőkhöz és múzeumokba. Ez a jelenség meghatározó volt az avantgárd művészet fejlődésében, mivel az afrikai, etruszk és kükládi szobrocskák rövid időn belül divatot teremtettek. A hirtelen fordulatok és változások Amedeo munkásságában is megfigyelhetők. A bonyolult fejlődés, melynek végén magának tudhatta különleges látásmódját tükröző egyedi stílusát, elengedhetetlen. Mondhatjuk, hogy Modigliani mindig keresett és mindig talált is.

Amedeo Modigliani szobrászatán keresztül szeretnék erre az útkeresésre fényt vetni, mert szerepe nagyon is értékelni való a művész életművében. Monográfiájából megtudjuk, hogy volt életében egy olyan pont, amikor úgy érezte, eltéved a különféle stílusok és technikák adta lehetőségek útvesztőjében. Ez nem meglepő, hiszen fiatal korában többi kortársával együtt (*Pablo Picassó*t is beleértve) Párizsban bontogatta szárnyait. Természetes volt a sok inger. Ebben az időben, amikor a 20. század talán legmeghatározóbb irányzata, a kubizmus volt születőben, a

legtöbb művészt a forma tulajdonságai és metafizikája érdekelte. Nem szeretném a kubizmus és a primitív művészetek szoros kapcsolatára terelni a szót, számunkra ugyanis az a fontos, hogy Modiglianinak a szobrászat tudott erőt adni ahhoz, hogy újragondolhassa a formákhoz való hozzáállását, mely művészetének vezérfonala. Mivel nem szobrásznak tanult, technikai problémákkal találta szemben magát. Fiatal éveiben, Livornóban *Guglielmo Micheli* impresszionista festőtől tanulta a színhasználatot, majd Firenzében és Velencében festészet-, leginkább aktórára járt. Gyermekkorától kezdve több város múzeumában tanulmányozhatta a nagy olasz mesterek munkáit, mivel tüdőbetegsége miatt sokat utazott. A festészet terén tehát technikai és művészettörténeti tudással is rendelkezett. Ezenfelül inspirálódhatott is belőlük. Rokonítják festészetét többek között *Simone Martini* nyúlánk testű, gyengéd szomorúságot árasztó alakokat vagy *Sandro Botticelli* dekoratív, kanyargó vonalakat is bőven megjelenítő képeivel. A szobrászat terén nem rendelkezett ennyi információval, nem kereshetett párhuzamot más mesterek alkotásai és a sajátja között.

Mielőtt kifejténém szobrász-tevékenységének kulcsmomentumait, néhány sort festészetére kell szánnom. Amedeo Modigliani hírnevét ma portréi fémjelzik. Feleségéről, *Jeanne Hébuterne*-ről készült festményeit sokan felismerik. A portrék előtt aktokat festett. Már korai aktjainál is létfontosságú volt közvetítenie a művészethez és a széphez való hozzáállását. Az emberi figura, pontosabban a test és a testhelyzetek gesztusai érdekelték, nem a mögöttes tartalom. Amikor belekerült a párizsi művészvilágba, látta az akt új értelmezését kortársaitól. Ők már a klasszikus mitológiai ábrázolással ellentétben, amely *Ingres*, *Tiziano* vagy *Velázquez* festményeire jellemző, a társadalom befogadóképességét és erre való érzékenységét tudatosan semmibe véve, teljesen más kontextusba helyezték a női testet. *Manet* az elsők között volt, aki felháborodást keltett egyénített modelljeivel. A korábbi mitológiai témák idealizálták a modelleket, nem volt létező személyiségük vagy társadalmi rangjuk. E szabályok felrúgása óriási, a befogadók szempontjából igen kellemetlen változást hozott. Modiglianit viszont csak a formák szépsége érdekelte, a testben rejlő vagy csak általa kifejezhető elemi érték. Aktjai nem árulkodnak a modell társadalmi helyzetéről, kedélyállapotáról, sem-

Amedeo Modigliani: Woman Reclining on a Bed, 1911 (Modigliani rajza Anna Akhmatováról 1911-ben)

milyen mögöttes tartalommal nem rendelkeznek ilyen téren. Nem sorolhatók a reális és az idealizált aktok közé sem. Ezen a ponton még egy gondolat, illetve történet erejéig nyújtanám a Modigliani festészetének jellemzőiről szóló beszámolót. Fontos, hogy számára a női test nem a titkos vágyak kielégítését szolgálja (bár magánéletében ettől nehezen tudott szabadulni). Ezért nem értette, amikor 1917 őszén a rendőrség bezáratta *Berthe Weill* galériájában rendezett kiállítását a szerintük obszcén ábrázolások miatt. Művészetének csupán az a célja, hogy az egyén vonzerején és érzékiségén túlmutató szépség ideálját fejezze ki. Itt átvezetődik szobrászatához, visszakanyarodnék egy etruszk érdekességhez, amelynek az ókorban élő környező népek is csodájára jártak. Legegyszerűbb az egyik leghíresebb szoborra hivatkoznom, a *Cerveteri házaspárra*, amelyen egy sarkofágot lefedő férfi és nő egymás mellett, evés közben látható. A görögök és a rómaiak is félig ülve, félig fekvő falatoztak az erre szolgáló kereveten, de a család női tagjainak ilyenkor tilos volt a férfi mellé feküdni. Ezzel szemben az etruszk társadalomban a nő egyenjogú. A nő tisztelete, ehhez hasonló értelmezésben, Modigliani gondolkodásmódját és alkotásait is meghatározta.

A festészetellel ellentétben tehát Modigliani nem bővelkedett európai szobrászmesterek műveiben, melyeket tanulmányozhatott volna. A művészet-történetben és a kortársai között sem akadt olyan alkotó, akinek művészetét szívesen követte volna. Pontosabban olyan valaki, akinek tanulmányozásával olyan eredményt tudna elérni, amelyet szeretne. Nem csupán egy művészre volt szüksége, hanem egy példaképre, apafigurára, akit tisztelhet a

művészetéhez való hozzáállása, technikai tudása és embersége miatt. *Auguste Rodin* a kortárs volt. *Carol Mann* művészeti író úgy ír kettejük kapcsolatáról, hogy Rodin nem segítette Modigliani ifjúkori fejlődését. *André Salmon* olvasatában, aki regényt írt a művész életéről, Modiglianinak az a véleménye Rodinról, hogy nem alkot, hanem összezsúfol. Tudatosan vagy csak ösztönhajtottan Modigliani végül barátját, egyben támogatóját, a műgyűjtő *Paul Alexandre*-t kéri meg, hogy mutassa be *Constantin Brancusi*-nak. Brancusi szobrászként ideálisnak tűnt főszeplőnk számára. Híres volt, a párizsi Őszi Szalonon is kiállított. Úgy gondolta, sokat tanulhat tőle. Zseniálisnak tartotta, ahogyan pont a megfelelő szintre redukálja a formát, ahogyan a vonalak és a térfogat gazdagságosságával hat. Eddig is látható volt, ahogyan Modigliani a geometriai formákhoz egyre inkább közeledett, de az ekkor kibontakozó kubizmust elutasította. *Severini* meg is vádolta egyszer, hogy akadémikus hajlamai vannak, és nem tud megszabadulni az olasz múzeumok emlékeitől. Modigliani viszont azt a fajta purifikálást, letisztultságot kereste, amit a szobrászattal lehet elérni. Szerette volna összekapcsolni a hagyományos és a formabontó gondolkodást. Egyesíteni akarta a szobrok tömörségét a festői vonalvezetéssel.

1910-ben intenzív rajzgyakorlás után szentelte magát a szobrászatnak. A faragást választotta a mintázással szemben, mert ez magas fegyelmet követel, és nem ad lehetőséget a javításra. Megtanulta a mészkőfaragás technikáját. Előtte fát faragott, valószínűleg azért, mert könnyebb volt beszerezni. A köveket is építkezésekről „bányászta” éjjelente. Fe-

jeket faragott belőlük, melyekhez arcképeket rajzolt. Ezek a tanulmányok egyáltalán nem portrék. Nem lehet tudni, hogy férfiakat vagy nőket ábrázolnak. Témájuk inkább az emberi lét. Csendes, jellemzően magas arcok, néha titokzatos mosollyal. Érzelmekről vagy valamilyen történetről nem árulkodnak. A legsikerültebb fejeket 1912-ben faragta. Stílusuk eklektikusnak mondható, mivel Modigliani több művészetből merített egyszerre. Semmit sem másolt, inkább csak utalt egy-egy motívumra vagy irányzatra. Ez hozzásegíti és természetesen magával is ragadja az erre érzékeny nézőt. Látható más stílusok bevonása, kitérnek, ahogyan ezeket feldolgozta, és általuk saját művésznyelvet hozott létre. A fejekre jellemző az orientális, keleti művészetben megtalálható nyújtott fülcimpa, az afrikai arcokon látható ívelt, ékszerű, vonalas orr, a rövid, takaros hajviselet dekoratív és vonalas, mint egyes antik ábrázolásokban. A fejeket valamilyen átvitt értelemben oszlopokként képzelte el. Három oldalról szemlélhetőek meg, a hátsó oldal nincs olyan kifinomultan megmunkálva, néha egyáltalán nincs megfaragva. Ez a módszer közvetíti a faragott kő természetes tulajdonságait. Vannak sziklaszerű szobrok is, amelyeknél az arc domborműszerűen tűnik ki a tömegből, és vannak finoman megfaragott arcok, amelyek egy bizonyos nézőpontból visszaol-
vadnak a kötőmb kontúrjainak keretei közé. Brancusi alkotásai is hasonlóan architektónikusak. Az építészeti felfogás Modiglianinál a tömeg felosztásában értelmeződik. A figura részei úgy vannak felosztva, mintha építmény lenne. A precíz és harmonikus felosztás ugyanúgy funkcionál, mint egy ház talapzata, fala, gerendái

vagy ablakai. Modiglianinak vannak fejrakjai, melyeknek részei az antik görög oszlopok elemeivel azonosak, például dór típusú oszlopfőként használt abakusz vagy ión voluta mintára hasonlító hajviselet, illetve fejdísz. Az emberi fej így az oszlopfőzet, a nyak pedig az oszloptörzs. A művészettörténetben a legismertebb épületrészként létező, tartóoszlopként funkcionáló szobrok a görög kariatidák. Leghíresebb az *Erekh-teion* templom kariatidacsoportja az *athéni Akropoliszon*. Ezek a nőalakok, hogy nőiessé-
güket hangsúlyozzák, úgy lettek megfaragva, hogy könnyed testtartásuk erős kontrasztja legyen a templom tömörségének és a tetőszerkezet súlyának. Kecsesen állnak, egyik lábukat még lágyan be is hajlítják.

Brancusi látott nála tanulmányrajzokat, melyek olyan aktok, amelyeket szerinte szobrász rajzolt. Ekkor így bátorított a barátját:

„Ne ragaszkodj kizárólag a fejekhez. És nem mondom, mint a többiek, hogy menj neki a testnek... Az ember nem nekimegy a dolgoknak, hanem kötődik hozzájuk. És ragaszkodik. Értesz? Persze hogy értesz.”

A fejek után Modigliani egész alakos rajzaiban is a vonal-tömeg viszonyt tanulmányozta, hogy a szögek és a görbék miként tudnak egyenértékűek lenni az általuk jelölt tömeggel. Ezt a „*vonalak misztériumaként*” említi. Különleges találkozás az ez a sík- és térbeli formáknak: a 3D-s tömeg először üres 2D-s alakzatként születik meg a papíron. Modigliani a vonalak fajtaíait palettaként használja, mint egy grafikus. Segítségükkel jeleníti meg a pozitív és negatív formákat, ezek térbeli alakzatnál domborúnak és homorúnak vagy üregesen értenedőek. Számomra zseniális, hogy ez úgy is könnyen érvényre jut, hogy a rajzokon a kontúrok a legtöbb esetben sem zártak. A vonalakat precízen és egyszerre gesztusszerűen, pont kellő energiával, kellő mennyiséggel és hosszúsággal rajzolja meg. Nincs felesleg. Telt és szaggatott vonalainak dekorativitása és dinamikus ritmusa fenséges harmóniát eredményez, amely tökéletes közvetítője a női test szépségének.

A rajzok valahogyan a műtér nélküli szobrász menedékét is jelentették, mivel drága lett volna az alapanyag. Amedeo állványról nem is álmodott. Egy idő után egyre nehezebbé vált a kövek mozgatása és megmunkálása is. A kőpor irritálta beteg tüdejét. Fizikai legyengültsége miatt, melyet hírhedt kicsapongó életvitele csak felgyorsított, végül le kellett mondania a szobrászatról. Maradt a raj-

zolás, amely később festészetté alakult át. A rajzok datálása a szobrokhoz képest nem egyértelmű. Valószínűleg egyes képeket szobrokról készített, egyes szobrokat pedig tanulmányrajz inspirált. Szobrászként mindennap rajzolt. Amikor egész alakos tanulmányrajzokat készített, a testet ugyancsak architektónikus osztotta fel. Célja a szilárdság és a tömörség érzékeltetése. Lenyűgözte, ahogyan a körvonallal megragadható az alakok tömege. Ezeken nincs háttér, a figurák a szobrok terveiként értelmezhetőek. Mégis festőiek. Többek tanulmányrajznál. Egyszerűen csak a néző figyelmét a formák kapcsolatában megmutatkozó szépségre hivatottak fókuszálni. Itt kiemelnék az etruszk művészetre jellemző három általánosságot. Először hajlam a test anatómiájának és organikus egységének geometrikus felbontására, másodsor az ornamentális minták és vonalak dekoratív jellemének túlhangsúlyozása és harmadszor az archaikus kifejezésmódok megőrzése, valamint újabbakkal való keverése. Ezek a jellemzők Modigliani szobrászatára és ekkori rajzaira átfogóan is, leginkább pedig barna és vörös színekkel festett álló és kuporgó kariatidatanulmányaira érvényesek. Fontos az is, hogy a geometrikus felbontás ezeken a festményeken átfelődik ívelt vonalú, gömbölyded formák elkülönítésére. A kontúrok könnyedek és vázaltszerűen spontának, mégis érződik a gondos tervezés és a biztos megformálás. Ceruza- és szénrajzainál ez az érzékenység már szinte líraivá válik. Ezek a „*misztikus*” vonalak egyes rajzokon a kompozíciót is keményen meghatározzák. Elsőre nehéz eldönteni, hogy a tömegeket megjelenítő határvonalak pozitív vagy negatív formákra utalnak. A papír síkszerűen van felosztva, a test tömege mégis egyértelmű, nem szorol magyarázatra. Illékony és egyben stabil.

Amedeo Modigliani a szobrászatában végbement fejlődési folyamat eredményeit tehát a festészetbe vitte át, és sikeresen kamatoztatta. Az első festmény, melyet az arc elnyújtásával komponált, Paul Alexandre portréja, melyet emlékezetből festett. A hosszúknak nyak főleg a portréknál, de az aktoknál is nem csupán támasza a fejnek, hanem oszloptörzsként kiemeli azt. Aktjai a szobrászat kapcsán említett női szépséget megfogalmazó gondolkodása miatt személytelenek. Kedvenceim az egész alakos tanulmányrajzok, melyeket a szobrász (szívebben írnám úgy, építész) lelületével alkotott. Mások művészetéből minden szükséges tanulságot levonva, ezáltal sajátos harmóniát teremtve, néhány vonallal képes volt sokkal többet mondani a tér és az idő dimenzióiról.

STÁCIÓK

Kereplő, harangok és júdások

A harangokat a templom kórusának a belépőjéből szólaltatták meg a toronyból lelőgő kötél segítségével. A gyerek karjai gyengének bizonyultak a harang billegtetésére, ezért föl-fölugrált a kötélbe kapaszkodva, hogy a súlya átbillentse a harangnyelvet a másik oldalra. Ha ez nem sikerült, akkor kongatott, félreverte a harangot, mint ahogy veszélyhelyzetben volt ez szokás. Azóta már kihalt a harangozó „szakma”, a harangokat és az orgona fűtatóját is áram hajtja.

Ritka alkalmakkor a gyerek kíváncsiságból följutott a templomtoronyba, jóformán karnyújtásnyira a harangoktól: ott húzni a delet fölért a későbbi rockkoncertek hangerejével. A torony rácsozott ablakáig föllépcsőzni és rozoga létrán mászni igazán csak nagypénteken és nagyszombaton volt törvényszerűen engedélyezve. Az utolsó vacsorát megidéző csütörtök esti szentmise alkalmával harangzengés, orgonamuzsika és az összes templomi csengő megszólaltatását követően elnémult minden hangszer, a kereplő maradt az idő jelzésére. Annak a hangja pedig csak úgy juthatott el a hívekhez és a hitetlenekhez, ha a toronyban szólalt meg. Ritkán adódó élvezetet kínált a kereplő megszólaltatása, a fogazott henger forgatása, hogy a ráfeszülő deszka vége egyik fogról a másikra pattanva szórja szét az ablakokon át a kereplő hangját a falu fölé. Jézus keresztútjától a föltámadásáig ez a szerkezet jelezte a delet, miként pénteken délután három órakor a halálhírt is.

A gyerek nem nagyon tudott mit kezdeni a negyvennapos böjttel, mert csokoládéhoz, gyümölcshöz és hasonló nyálkásághoz különben is ritka alkalmakkor jutott hozzá, húshoz is csak húsevő napon, s ezek közé a péntek nem tartozott. Tisztelettel nézett föl viszont arra az idős parasztemberre, aki az egész esztendőben imádta az italt, ebben a negyven napban pedig csak Jézust. Nem holmi fogyókúrás akciónak tekintette a böjtöt, hanem megpróbáltatásokkal járó jellemvizsgának, melynek a föltámadást hirdető harangszó vetett véget.

Akkor-e vagy később, a gyerek megérezte, hogy a húsvét ünnepét nem csupán a föltámadás öröme jelenti, hiszen azt kötelezően megelőzi a halál, s ebben a három napban zajlik egy hatalmas dráma, amely a nagy bánattól a még nagyobb örömig vezet. Bár a miatyánkot tudta latinul, és a papi szöveg nem kis részét is megértette – Dominus vobiscum... –, a csütörtök estén a nyelvi idegenség valamiként

mégis növelte azt a rideg méltóságot, amely a krisztusi kínszenvedést és a gyászt jelezve a mise végére megtöltötte a templomot, s tartott a szombat éjjeli örömnepig. Az oltárfosztással eltűntek a gyertyatartók, az oltárokról a feszületek, a virágok, a terítők, a rudakról a lobogók, s egészében az a hangulat vált uralkodóvá, amelyre ugyan egész évben emlékezett a keresztút tizennégy stációja a templom falain, de csak ezekben a napokban elevenednek meg igazán az események, amelyek a Pilátus által kimondott ítélettől a halálraítéltséig a halálraítéltséig terjednek. Végig is járják a hívek imáikkal a keresztút állomásait. A realista képeket nézve mindenki átérezhette a fájdalmat: Pilátus halálra ítéli Jézust, Jézus vállára veszi a keresztet, Krisztus először roskad le a kereszt alatt, Jézus találkozik édesanyjával, cirenei Simon segít Jézusnak a keresztet vinni, Veronika kendőt nyújt Jézusnak, Jézus másodsor esik el a kereszttel, Jézus vigasztalja a siránkozó asszonyokat, Jézus harmadsor esik el a kereszt súlya alatt, Jézust megfosztják ruhájától, Jézust keresztre szegeznek, Jézus meghal a kereszten, Jézus testét leveszik a keresztről, Jézus holttestét a sírba teszik.

Ugyanezt a történetet járták végig a szigorú böjt és a gyász napján, pénteken a passió, a szenvedéstörténet előadó. A néma orgona mellett énekeltek el az eseményeket idéző bibliai szövegeket a szereplők, hogy az alkalmi falusi kórus tagjai – javarészt azok, akik vasárnapi miséken rendszeresen énekeltek – együtt zengjék: Feszítsd meg őt! Heteken át szervezték és próbálták a darabot, amely azután beszédtemát kínált: ki

Fodor István

kit s miként személyesített meg. Nem amatőr színész-énekeseké váltak ők, hanem megélték a történetet s a jellemeket. Ezért lettek olykor csak hosszú győzködés útján szereplőre a szervezők, elsősorban Júdásra. Mert az áruló nagyobb vétket hordoz annál is, mint aki vonakodva ugyan, de az ítélet-végrehajtók kezébe adta Jézust. Senki sem kívánta magának, hogy rajta maradjon Júdás pecsétje a hétköznapiokban is.

Míg a papok és segítők teljes csendben vonultak be nagypénteken a csonka misére, s a lecsupasztított oltár előtt letérdelve arcra borultak, szombaton éjjel már a templomkertben megszentelt tűzzel meggyújtott húsvéti gyertyával és a hívők gyertyáinak fényénél indultak a sötét templomba, hirdelve a világság győzelmét a sötét fölött, Jézus visszatérését a halálból. S a csendes, a sírban fekvő Jézust gyászoló nap végén ismét kigyúltak a fények, megszólaltak a harangok, a csengők és az orgona, lezárult a dráma, eljött az ünnepi föloldódás.

A gyerek emlékezetében él még, amint vasárnap reggel a húsvéti ételeket – sonkát, tojást, kalácsot – megszentelték a templomban, és ezt követően tették a családi asztalra. Most pedig mintha a szigorúan be sem tartott böjt arra szolgálna, hogy mindenki a lakomára készüljön, mert íme: húsvét van.

A felnőtt mostanra bizonytalan lett: éljük, őrizzük vagy csak ápoljuk az ünnepet? Részesei vagyunk a drámának, vagy elkésett nézőként a végkifejletre érkezünk éljenezni a boldog befejezést? Pedig a megtisztuláshoz az öröm mellett kell a félelem is, a megérkezéshez pedig a végigjárat út – stációkkal.

Radix

TABUDÖNTÖGETÉS AZ ŪRBEN

Fehér Miklós

Brian K. Vaughan: *Saga*

Színes, kegyetlen szerelem, különös lényekkel és a görög mitológiánál is gazdagabb világgal – ezekkel a szavakkal lehetne legjobban jellemezni **Brian K. Vaughan** jelenleg is futó képregénysorozatát, amely a *Saga* címet viseli. Mindig érdekes és egyben jogos kérdés az, hogy az irodalmi kánonon belül milyen pozíciót foglal el a gyakran popkulturális utalásokkal teletervezett *comics*. Egyáltalán, szerepel-e a kánonban? Lehet-e komolyan érvelni a Marvel és a DC szuperhősei, a nagy képernyőre kerülő *The Walking Dead* zombihordái és a futószalagon gyártott japán mangák extrémebbél extrémebb tartalmait mellett? A világirodalomban s főleg az angol nyelven születő alkotások óriási hálójában egyre többször látni, hogy a kritikusok nem feltétlenül különböztetik meg a nálunk szép- és szórakoztató irodalomként kettéválasztott kategóriákat. Hiszen ki mondja meg, hogy a *Trónok harca* „csak” egy, a mainstreambe befurakodott fantasy, vagy hogy **Dan Brown**

művei a bravúros fordulatokkal csupán az olvasó számára érdekesek, s önmagukban nem képviselnek értéket? A képregényekkel hasonló a helyzet, mert hiába **Scott McCloud** zseniális kötetei a műfajról (*A képregény felfedezése; A képregény mestersége*), a szélesebb réteg még mindig valamiféle gyerekeknek való könnyed olvasmánynak tartja az egyébként a „magaskultúrában” méltán pozíciót igénylő művészeti ágazatot. S tessék, már e sorok írója is önellentmondásba kerül, magaskultúráról beszél, értékítéletet alkotva ezzel.

A *Sagára* a véletlen folytán találtam rá. Míg korábban a kortárs irodalom bugyraiból a romantikus olvasmányok közé menekültem kikapcsolódó agytornaként, addig ezúttal – hasonló indítástól – a képregények jelentették a kiutat. Mivel a mozi világában a szuperhősök kerültek rivaldafénybe, semmiképpen sem szerettem volna ugyanazokat a történeteket átélni papíron is, így alternatívákat kerestem. Brian K. Vaughan neve ismerősen csengett. Az *Y: The Last Man* és az *Ex Machina* is kivá-

ló olvasmánynak bizonyult, s mivel a *Saga* borítója azonnal beszippantott, részese lettem a képregény különös atmoszférájának. Az első szám fedőlapján egy szárnyas nő éppen gyereket szoptat, másik kezében pisztolyal, miközben egy szarvakkal ábrázolt férfi öleli át, oldalán samurájkarddal. Elég nagy örütséggel tűnik, de figyelemfelkeltésre kiváló. A *Saga* valójában pontosan olyan, mint amilyen ez a nyitókép: szeretettel átitott, pszichoszofikus fantáziadús és képileg gazdag. A történet a deus ex machinák deus ex machinájával kezdődik, a befogadó egy szülés kellős közepébe csöppen, amelyet **Fiona Staples** illusztrátor bántóan naturális módon rajzolt meg. A finomkodás egyáltalán nem jellemző a sztorira, sem írói, sem grafikai szinten. A főszereplők, **Marko** és **Alana** két különböző néphez tartoznak, amelyek folyamatosan harcban állnak egymással, az ő viszonyuk szentségtörésnek számít, gyermekük, **Hazel** születésével pedig mindannyian veszélybe kerülnek. A kaland az egész univerzumot átszeli, valódi űroperát

teremtve, melynek során tévéféjú robotokkal, nyolclábú, sokszemű rovarokkal és beszélő pingvinekkel találkozunk. Az extravagáns külső azonban bőséges belső tartalommal rendelkezik. Az erotikával, trágársággal és véres erőszakkal átszótt szüzsé folyamatosan tabukat döntöget, miközben parabolairadalomként egyszerre szól a(z emberi) kapcsolatokról és az aktuálpolitikáról, nemegyszer görbe tükröt és fityiszt mutatva a társadalom-

nak. Vaughan a képregény 2012-es indulásakor kijelentette, hogy alkotásából nem lesz sem sorozat, sem film, így a kreativitásának senki és semmi sem szabhat határt. A *Saga* minden kötetében él a cliffhanger, azaz a függőben maradó cselekmény fegyverével. A tavaly szeptemberben megjelent utolsó szám utolsó képkockája egyszerre letargikus és iszonyatosan dühítő, olyasvalami, amitől az olvasó a falat kaparja. Egészen a következő számig.

könyv

HÁROM ESKÜVŐ – AZ ÜGYNÖKMŰLT TEMETÉSE NÉLKÜL

Tóth Eszter Zsófia

Wieland Ágnes: *A titkosügynök három esküvője*
Noran Libro, Budapest, 2018

Ügynökműlt feldolgozása – egyáltalán megérthető-e, feldolgozható-e a megérthetetlen? A felfoghatatlan? Szemben a német gyakorlattal – ahol Anna Funder *Stasilandja* óta azt is tudjuk, hogy az iratdaralókon megsemmisíteni próbált ügynökjelentéseket is később, a modern technológia segítségével olvashatóvá tették, és a *Mások élete* című film őszintén szembenéz a múlttal –, nálunk inkább próbálkozásoknak nevezném az irodalmi ügynökműlt-feldolgozást. Eddig valahogy minden kötetnél azt éreztem – legyen szó Andor Mihály *Szegény Micsinyai* – egy *besúgó élete* vagy Győre Balázs *Barátaim, akik besúgóim voltak* című kötetéről –, hogy valami hiányzik ahhoz, hogy e kötetek sodró lendületűek legyenek. Az a gyakorta alkalmazott módszer, miszerint az irodalmi szövegben is idéznek változtatás nélkül ügynökjelentéseket, eredeti szövegformában, inkább megtöri, mint továbbblendíti a szövegeket. Aki sokat olvas ügynökjelentéseket – mint jómagam is, immáron 23 éve –, hozzászokik a bikkfanyelvhez, az irodalmi szövegben azonban ez zavaró stílusvariációnak tűnik.

Ezért is vettem kézbe nagy érdeklődéssel Wieland Ágnes könyvét, amely megtörtént ese-

tet feldolgozó regény. Két részre tagolódik. Kétharmada lineáris elbeszélés, egyes szám harmadik személyben, az utolsó harmadban egyes szám első személyű narrációba vált át a szöveg, a főszereplő feleségének nézőpontjából ismerjük meg az utó-történetet: azt, amikor a férjről kiderül, hogy ügynök volt és jelentett. Ez a kötet legizgalmasabb része: a szembenézés a múlttal. Feldolgozható-e az, hogy főiskolás korukban a főhős Máté nem csak feleségéről és legjobb barátjáról jelentett? Úgy tűnik, nem. Ezt a részt tartom a legdramatikusabbnak, legerősebbnek. Ugyanis arról már sokszor, sokféleképp olvashattunk, milyen zsarolással szerveztek be valakit, aztán hogyan presszionálták jelentések írására. Sőt, az ügynök egy idő után még élvezte is a feladatát, egyfajta irodalmi kiteljesedésként megélve jelentési kötelezettségét. Gondoljunk bele, a tartóisztekek kétheti rendszerességgel találkoztak az ügynökök, akár gyakrabban, mint rokonaikkal. Máté rideg, szeretetlen környezetből indul, szegénységből. Ez is egy ok a zsarolásra, hogy az előnyösnek tűnő tanulási lehetőséget csak akkor biztosítják számára, ha jelent. Hazafias alapon jelentett az ügynökök többsége,

tehát ellenszolgáltatás nélkül. Ami Forgách András *Élő kötet nem marad* című könyvében szerepel, miszerint az édesanyja, aki ügynök volt, születésnap ajándékot is kapott tartóisztejtől, elég ritka volt.

Wieland Ágnes kötetének főhőse némileg sablonosan viszonyul a nőkhöz addig, amíg Veronikát meg nem ismeri. Első szerelem az óvónő az erotikus nőalakot testesíti meg, akivel a testiség jó, második kapcsolata, Klára az intellektuális nő, akit gyakorlatilag kihasznál, hogy tőle olvasmányokat szerezzen, és az ő révén tágítsa ki horizontját. Veronikát is – aki keresztény értékeket vall, közösségbe jár és az állambiztonság számára ezért

is fontos személy – rajta keresztül ismeri meg. Hogy miért köt a főhős háromszor házasságot, és kétszer ugyanazzal a személlyel, egyelőre maradjon titok. A kötet sodró lendületű, könnyű olvasni. Legizgalmasabb az utolsó harmada. Nagy kérdés ugyanis, mi történik azokkal az emberekkel, akik rájönnek, netalán az ügynöktől tudják meg, hogy jelentettek róluk. E sorok írójának egyszer volt szerencséje interjút készíteni egy történész-nővel, aki az interjúkészítés időszakában még nem tudta, hogy bátyja jelentett róla. Ez csak évekkel később derült ki. Akkor felhívott, és azt mondta, most már nem tudna ugyanúgy beszélni az interjúszituációban róla, mert mélységesen csalódott.

És az ügynök? Ó hogyan dolgozza fel ügynökműltjét? Nem nagyon. Tudunk öngyilkos ügynökről, olyanról is, aki szenvedélybetegé vált, vagy nem sokkal az ügynökműlt kipattanása után felemésztette múltja: súlyos betegségben elhunyt. Gyakran felmerülő kérdés, lehetett az állambiztonságnak nemet mondani? A diktatúrában a félelem mindennél erősebb volt. Kevesen merték magukat dekonspirálni, vagyis környezetüknek felfedni, hogy be akarja őket szervezni a titkosszolgálat. Aki mégis megtette, annak az került az aktájába, hogy ügynöknek alkalmatlan. A zsarolás azonban

többszörre célba ért. E kötetben sem meri Máté elmondani senkinek, hogy jelentéstételre kényszerítik őt. Igyekszik kibújni a kötelezettség alól akár utazással, akár úgy, hogy időlegesen szerelmével is szakítani próbál. A lány a fiú megváltozott viselkedését, nyugtalanságát érzékeli, ami számára érthetetlen, a mozaikdarabok csak évtizedekkel később állnak össze.

Nálunk a 2003. évi III. tv. értelmében, ha néhai felmenőnk ügynök volt, és kikérjük az aktáit, ezt az információt nem fogjuk megtudni róla. A szabályozás érdekessége, hogyha mindezt egy tudományos kutató teszi meg, akkor ő megtudhatja, ha az illető ügynök volt. Persze minden ügynökügyet konkrétan kell elemezni, ugyanis volt olyan, aki csak aláírta a beszerzési kartont, volt olyan is, aki semmitmondó jelentéseket adott, de van arra is példa, hogy önszorgalmú kutyaként részletesen, akár ártó szándékkal is jelentett.

A kibeszéltetlen múlt kártékony. A feldolgozatlan trauma mérgez. Akár szenvedélybetegség formáját öltheti. A könyv elolvasását elsősorban azért ajánlom, mert kifejezetten a kötet utolsó harmadából kiderül, milyen traumatikus, maradandó nyomokat hagyó és feldolgozhatatlan az ügynökműlt és az ezzel járó titkolózás még a gyermekek esetében is.

KÖNNYCSEPEK ÉS FŐHAJTÁS

VAGY: A FELEDÉSSEL PERLEKEDVE

Mihályi Katalin

Dóczy Péter: Mindhalálíg 1914–1918, hangoskönyv, Szín-Do Art Kft., Budapest

Az első világháború volt az emberiség történelmének egyik legvéresebb, legpusztítóbb háborúja, amely három földrészén 15 millió halálos áldozatot követelt. Arról, hogy hány sorsot tört ketté, testben és lélekben hány embert nyomorított meg, a szeretteikért rettegő, őket gyászoló anyák, feleségek, kedvesek hány hektoliternyi könnyet ontottak, nem szól a statisztika. Dóczy Péter budapesti színművész tavaly megjelent hangoskönyve a nagy háborúnak, a száz éve meggyilkolt Tisza Istvánnak állít emléket, és azoknak a magyar íróknak, költőknek, akik maguk is részt vettek a harcokban, illetve haditudósítóként járták a hadszínteret, hírt adtak a küzdelmekről, a magyar katonák helytállásáról, szenvedéseiről, haláláról.

A majdnem 80 perces CD-n és a koronghoz mellékelt kis füzetben a hadüzenettől a tragikus végjátékig olyan irodalmárok versei, novellarészletei, ha-

ditudósításai, naplóbejegyzései, levelei, visszaemlékezései vezetnek végig bennünket, mint Gyóni Géza, Kosztolányi Dezső, Móricz Zsigmond, Molnár Ferenc, Ady Endre, Sík Sándor, Szép Ernő, vitéz Somogyvári Gyula, Hangay Sándor, Gárdonyi Géza, Hamvas Béla. „Meggzólalnak” a nők is: Vészi Margit, Tormay Cécile, Kaffka Margit. Elhangzik Mednyánszky László naplórészlete, és a füzetben a fronton készült rajzai is szerepelnek. A hadszínterekről megőrzött fotók, a népdalok, korabeli népszerepítők, a megzenésített versek felidéznek az éveknek a hangulatát. Miközben a székbe szegezve hallgatjuk a hangoskönyvet, szinte mi is ott vagyunk a balkáni hegyekben, az Adrián, Galiciában, Doberdónál. Körülöttünk puskák ropognak, ágyúk dörögnek, ott kúszunk a lövészárkokban, eljut hozzánk az első világháborúban először bevetett mérges gázok és velük

együtt a halál szaga, otthon mi sírjuk magunkat álomba a fronton lévő szerettünkért aggódva. Nem csak másfél órára fészke-li be magát ez az összeállítás a hallgató tudatába, még órákon át ott munkál.

Olyan kiváló színművészek idézik meg a nagy háborút az utókornak, mint Dóczy Péter – aki a rendezés nem könnyű feladatát is vállalta – és barátai: Eperjes Károly, Incze Máté, a Szabadkán élő Jónás Gabriella, a bánáti Hódegyházáról származó Szemerédy Bernadett, valamint Széplaky Géza és Vecsei H. Miklós. A zenészek pedig: Dóczy Péter mellett Várai Áron, Dóczy Gabriella, Csonka Boglárka. A szerkesztés Sipos Kata gondosságát dicséri. Előszót Jánosi Zoltán, a Magyar Napló főszerkesztője írt a kiadványhoz.

A mai fiatalok, sőt a középkorúak sem ismerik már dédszüleik, nagyszüleik élettörténetét, háborús emlékeit, sokaknak az

első világháború csak adathalmaz, mindössze egy a történelemleckék nem rövid sorában. Azért készült ez a kiadvány, hogy ne így legyen. Ahogyan Jánosi Zoltán előszavában fogalmaz: „Mert ezek a levelek megmaradtak, a fényképekkel és a rajzokkal

együtt – nem úgy, mint az Osztrák–Magyar Monarchia egymillió-kétszáz ezer katonája –, és ez a könnyecseppnyi válogatás is megrázóan és a szenvedés hitese képét adva csillog át róluk – a CD papír- és hanganyagáról – a jelenbe és a jövőbe.”

főhajtás

KIRÁLY 100

Március 16-án emlékeztünk Király Ernő születésének századik évfordulójára. Bevalom, óvatosan kell bánni a megnevezéssel, hiszen ha azt mondom, egy korszakot meghatározó zeneszerző volt, az is igaz, de ha népdalgyűjtőnek, költőnek, feltalálóknak, szerkesztőnek vagy éppen zenei producensnek nevezem, az is igaz. Sokféle sokféleképpen ismerték, éppen a sokoldalúságának köszönhetően. Európai hírnevének és annak, hogy az igazán nagy nyugati művészközegekben még mindig felbukkan a neve, azért a zenéhez van legtöbb köze. Mégpedig ahhoz a zenéhez, amit komponált.

Újvidéken, abban a városban, amely Király életének központi helye volt és maradt haláláig, idén már több ízben felcsendültek művei hangversenyeken. Arról is van tudomásom, hogy éppen a kerek évforduló apropóján Európa-szerte is játszottak már opusából darabokat ebben az esztendőben. Különböző művek ezek, érdekes hangszereléssel, érdekes hangzásvilággal. A közös nevező azonban mindenütt ékeskedik, hogy azt mindenki észrevehesse: ezek a darabok ízig-vérig magyar zenei nyelvezettel bíró művek, még ha a korai opusoknál éppen wagneri, majd bartóki álca mögé rejtőzik is ez az ismertetőjegy. A későbbi művekben néha a hangok kavalkádjában kell ugyanezt

felismerni, de akkor is látható-hallható.

Király zenéjéhez a legközelebbi út bizony azon keresztül vezet, hogy nekünk is meg kell ismernünk ezt az alapjegyet. Ezáltal talán sokkal könnyebben értjük, értelmezzük és minden bizonnyal fogyasztjuk is ezt a több mint fél évszázados, zenetudósok által leginkább avantgárdnak jelölt muzsikát. Ugyanakkor azt is állítom, hogy akármennyire is megismerjük, mindig előbukkan egy új útja az értelmezésnek – ez már a valóban nagyok ismérve, hogy ne menjünk messzire, Wagneré vagy épp Bartóké. Vissza a védjegyre, vagyis ahhoz, ami Király Ernő számára egy életen át adott ihletet és kiindulópontot egy új megteremtésére: egy interjúban két gyermekkori emléket

idézett fel, melyek, mint mondta, egy életen át végigkísérték művészetét. Mesélt édesanyja dalairól, melyeket varrás közben énekelt neki, ezzel egy időben az öreg Singer masina is kattogott – ez az ötvözet volt az egyik mély nyom. Visszaemlékezett arra is, hogy időnként a szülői háza előtt hajtottak nyájakat a legelőre. Miközben az állatok nyakában szólt a kis csengő, patáik az utca kövén kopogtak. Ezekre még 85 évesen is mint meghatározó zenei élményeire emlékezett vissza.

Valljuk be, első hallásra a vonuló birkanyáj hangjától vagy a varrógép egyhangú kattogásától igen messze van az ő európai hírű muzsikája. Pedig Király zenei útja ez, és egész életében „csak” ezek, a legegyszerűbb és legközvetlenebb dolgok inspirálták. Né-

hány példa: a zenetörténetben egyike volt az első komponistáknak, akik a zongorajáték közbeni beszédet, szavakat is a partitúrába írták. Ez egyfelől talán mérföldköve a zongorairodalomnak, ugyanakkor Király úgy emlékezett erre, hogy tulajdonképpen mindennapos jelenségről beszélünk: gondoljunk csak bele, hogy egy beszélgetés során zongorista ismerősünket megkérjük, játszon valamit. Amikor már belekezdett a játékba, még mond néhány szót, válaszol kérdéseinkre. Vagyis egyszerre hallunk zongoramuzsikát és beszédet. Az ilyesmi sokszor előfordul. A felismerésében és annak partitúrába való belefoglalásában van az igazi nagyság.

Fontos megemlíteni Király megépített hangszereit, hogy csak egyet emeljek ki: a citra-

font. Azaz öt-hat parasztcitera egybeépítve, picit átalakítva, valamint mágneses hangszedőkkel felszerelve. Ötlet, sőt találmány, amely rávilágít arra a csodára, amely környezetünk zenéjében jelen van, és összeköti azt a komplex művészettel. A mágneses hangszedők azokat a rejtőző hangokat segítenek megismerni, melyeket a húrok zengése elfed. Megmutatják annak a hangját, amikor a pengető találkozik a húrral, hozzáér. Ugyanígy ismerhetjük meg azt a hangot is, melyet a citerajátékos dallamot játszó keze kelt, miközben egyik hangról a másikra csúszik. Ezek a hangok a jelenünkben, a magyar parasztciterások jelenében ott vannak. Király ezt kiválóan ismerte, ezzel dolgozott, azaz inkább játszott. Ettől vált ez egyedivé.

Bolyos Miklós

BABILON ANGYALAI

Mate Matišić: Babilon angyalai; Kosztolányi Dezső Színház, Szabadka; rendezte: Dino Mustafić

Mezei Zsófia

A szabadkai Kosztolányi Dezső Színház színpadán március 27-én került bemutatásra a horvát Mate Matišić kortárs író *Babilon angyalai* című darabja, melyet Dino Mustafić vitt színre. A politikai témájú szatirikus drámát két évtizeddel ezelőtt már bemutatták Zágrábban, de mivel az akkori hatalmi elit számára kényelmetlen volt a gátlástalan álpolitikai módszerek tabudöntőgető kipellengérezése, hamar lekerült a repertoárról. A jelenkori közéleti nyíltság (sőt vehemens sárdobálás) viszont kitűnő apropót nyújt arra, hogy a mindenkori hatalmi gépezet torz működését lemeztelenítve szembesítse a nézőt azaz, hogy a döntéshozók a polgárok feje felett valójában milyen módszerekkel igyekeznek markukban tartani a megszerzett hatalmat. A darab során a nézők tanúivá válnak a politikusok pillanatnyi, kicsinyes döntéssorozatának, amellyel monomániásan harcolnak pozíciójukért.

A polgármester személyes érdekei miatt lassanként a környezete, ebben az esetben a városa ellenségévé lesz, majd általa és miatta mikrokörnyezetében is lehetetlenné válik minden észszerű döntés, hogy a tetőpontra kiderüljön, a várost valójában egy, a hatalom szörnyévé változott örült uralja. Molnár Zoltán kellő érzékenységgel állítja a nézők elé a kiszámíthatatlanul viselkedő, perverz városatyá jellemét. Közvetlen környezetet természetesen mindenben lesi óhajait, támogatja fennmaradását, hogy maga is a felszínen maradhasson. Tanácsadója, Max (Mészáros Gábor) az igazi szolgálalkú munkatárs megtestesítője, aki a legkétségbeejtőbb

helyzetben sem hagyja cserben „gazdáját”, a polgármestert. Segítsége nélkül a város első embere tulajdonképpen képtelen lenne talpon maradni, hiszen valójában írástudatlan. Mészáros szerény személysége által jól formázza a hatalmi gépezet nélkülözhetetlen figuráját, aki minden igyekezetével próbálja fenntartani a városatyá kompetenciájának látszatát.

A polgármester a hatalomhoz való beteges ragaszkodása és a közvéleménytől való rettegése folytán olyan szélsőséges helyzetekbe sodródik, amelyekkel a közönség legfeljebb a színház falain belül szeretne szembesülni. A szatíra olyan mértékben sarkítja a lehetséges konfliktusokat, hogy így a darab a groteszk megdöbbentő tartományába sodródik. Ha az analfabéta polgármesternek nem tetszik a „c” betű, hát „k” lesz belőle, ezt pedig mindenki elismeri, még a neves, de megkeseredett nyelvtudós (Mess Attila) is, aki bevallottan kártékony tanácsaival igyekszik rontani az amúgy is kétségbeejtő helyzeten. A Kucsov Borisz által megformált professzor – aki a gyarló szakmai előrejutás érdekében vállalja, hogy az írástudatlan polgármesterrel megismerteti az ábécét – az előadás egyetlen olyan szereplője, aki az örület ellenpontjaként a józan ész képviseli a darabban. A hatalommegtartó mizéria a professzor kafkai vesszőfutása is egyben, hiszen ahelyett, hogy céljához közelebb kerülne, egyre világosabbá válik helyzetének irrealitása. Figurájának drámai kiteljesedéseként, egy sikertelen öngyilkossági kísérlet után, beleveszik a fékevesztett gépezet tombolásába. A pol-

gármester felesége (Elor Emina) a maga opportunistája jellemével válik részesévé a város kaotikus irányításának. Mivel sem szellemi, sem erkölcsi szempontból nem haladja meg férje képességeit, nem tud hozzájárulni a kialakult helyzet jobbá tételéhez, még ha látszólag bírálja is a városatyá korrump módszereit.

A babiloni felfordulás angyalai (Búbos Dávid és Szalai Bence), akik az előállt állapotok tisztaságára utalóan mocskos, fekete bányászokká alakultak, sztoikus szemlélőként kísérik végig az eseményeket. Lényegi szerepük a professzor teste feletti párbeszédben merül ki, amikor is a „főnök” utasítására, büntetésből visszaküldik az életbe az öngyilkost. Jelenlétük

hozzájárulhatott volna a helyzet drámaiságának kiemeléséhez, ha a rendező úgy ítéli meg funkciójukat, és kidolgozottabbá teszi alakjukat. Az előadás során viszont egyértelműen kiderült, hogy az alkotók szándékolatlan eltúlzott eszközeikkel éppen hogy darabossá, hangossá, szélsőségesé igyekeztek tenni a darabot, mint egy bő színekkel, gyorsan és magabiztosan felkent festményt, ami lehetőséget ad a személyes értelmezés számtalan formájára. A dráma társadalomkritikai üzenetének viszont csak egyetlen értelmezése lehetséges, mégpedig, hogy a hatalom közelében az amúgy is gyarlóságra ítélt emberi jellem csak tovább torzul, egészen az örületig.

Fotók: Molnár Edvárd

